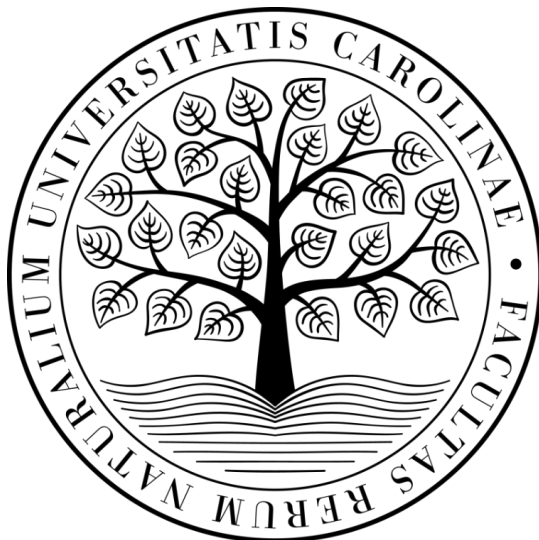

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Politická a regionální geografie

Geografie působení inkluzivních skupin v etno-exkluzivistickém
prostředí: případ Republiky srbské

Geography of the inclusive groups' effects in an ethno-exclusivist
environment: the case of Republika Srpska

Diplomová práce

Praha 2024

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Martin Lepič, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 31.07. 2024

Bc. Jana Žemličková

Poděkování:

Velké díky patří vedoucímu práce Mgr. Martinu Lepičovi, Ph.D., který mi věnoval pozornost a pomoc již od výběru tématu až po poslední rady, nápady a poznámky k diplomové práci. Další díky za podporu patří také rodině a přátelům nejen z řad studentů, kteří mě dokázali povzbudit a k práci motivovat.

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá geografíí působení a fungování inkluzivních skupin nebo organizací v Republice srbské, v jejíž politické sféře dominuje exkluzivistický etno-nacionální diskurz. Práce zkoumá nevládní organizace, jejichž cíle směřují k inkluzivnější společnosti v Bosně a Hercegovině (jíž je Republika srbská součástí) a snaží se tak dekonstruovat etno-nacionalistický narativ šířený politickými elitami skrze instituce. Pro dekonstrukci dominantního diskurzu přispívá výzkumný přístup feministické geopolitiky, který se zaměřuje na hlasy marginalizovaných skupin. Ty jsou z podstaty etno-nacionalismu omezovány, neboť především z ideologického hlediska nezapadají do paradigmatu konstruovaného politickými elitami. Práce rovněž identifikuje překážky a komplikace, kterým neziskové organizace ve svých aktivitách čelí. V rámci výzkumu je věnována pozornost také prvkům post-nacionalismu, které stírají důležitost národních hranic směrem k jednotné společnosti. Pro zodpovězení výzkumných otázek a k dosažení cíle využívá dvě kvalitativní metody: polostrukturované rozhovory a analýza online textů z oficiálních stránek neziskových organizací a jejich sociálních sítí. Ze zjištěných informací bylo odhaleno, že neziskové organizace většinou inklinují k post-nacionalistické vizi národa tím, že se snaží o posílení marginalizovaných skupin a o rozšiřování demokratických hodnot v jinak autoritářském systému. To také koresponduje s přístupem feministické geopolitiky, který umožňuje nahlédnout za etno-nacionalistický diskurz jednotné homogenní společnosti, čímž ukazuje její diverzifikaci a režimem potlačované hlasy a perspektivy. Dále bylo identifikováno, že jisté omezování činností neziskových organizací nepramení pouze ze stran oficiálních institucí, ale také z většinové společnosti, která je stále ve velké míře do exkluzivistického vymezování hnána v důsledku politiky strachu, která vede k jeho rozšiřování. Práce konkrétněji ilustruje výzvy, kterým čelí inkluzivní organizace v exkluzivistickém narativu, aby vytvořily spravedlivější prostředí pro všechny skupiny společnosti, a doplňuje poznatky o fungování etno-nacionalismu v autoritářském režimu.

Klíčová slova: Republika srbská, neziskové organizace, etno-nacionalismus, post-nacionalismus, inkluze

Abstract:

This master's thesis deals with the geography of the activities and functioning of inclusive groups or organisations in the Republika Srpska, whose political sphere is dominated by an exclusivist ethno-nationalist discourse. The thesis examines non-governmental organizations (NGOs) whose goals are directed towards a more inclusive society in Bosnia and Herzegovina (of which Republika Srpska is a part), to deconstruct the ethno-nationalist narrative propagated by political elites through institutions. The research approach of feminist geopolitics, which focuses on the voices of marginalized groups, contributes to the deconstruction of the dominant discourse. The latter are constrained by the nature of ethno-nationalism, as they do not fit into the paradigm constructed by political elites, especially from an ideological perspective. The thesis also identifies the obstacles and complications that NGOs face in their activities. The research also pays attention to elements of post-nationalism that blur the importance of national boundaries towards a unified society. It uses two qualitative methods to answer the research questions and to achieve its aim: semi-structured interviews and analysis of online texts from the official websites of NGOs and their social networks. The findings revealed that NGOs overwhelmingly tend to embrace a post-nationalist vision of the nation by working to empower marginalized groups and to spread democratic values in an otherwise authoritarian system. This also corresponds with the feminist geopolitics approach, which allows us to look beyond the ethno-nationalist discourse of a unified homogeneous society, thereby showing its diversification and the voices and perspectives suppressed by the regime. Furthermore, it was identified that a certain restriction of the activities of NGOs does not only stem from official institutions, but also from the majority society, which is still largely driven into exclusivist demarcation because of the politics of fear that leads to its expansion. The thesis illustrates more specifically the challenges faced by inclusive organizations in the exclusivist narrative to create a more equitable environment for all groups in society and adds insights into the functioning of ethno-nationalism in authoritarian regimes.

Key words: Republika Srpska, non-governmental organizations, ethno-nationalism, post-nationalism, inclusion

Obsah

Seznam zkratk	8
Seznam map a tabulek	8
1 Úvod	9
2 Teorie	12
2.1 Nacionalismus a národ	12
2.2 Post-nacionalismus	15
2.2 Kritická geopolitika	16
2.3 Feministická geopolitika	19
2.4 Subalterní geopolitika	22
3 Data a metodika	23
3.1 Polostrukturované rozhovory	24
3.1.1 Před rozhovory	27
3.1.2 Průběh rozhovorů a jejich zpracování	28
3.2 Sběr dat z online textových zdrojů	30
4 Politický a etno-národní kontext Bosny a Hercegoviny	32
4.1 Obecná charakteristika Bosny a Hercegoviny	32
4.2 Politický systém Bosny a Hercegoviny	33
4.3 Politický systém Republiky srbské	35
4.4 Vymezování Republiky srbské z etno-národního pohledu	36
5 Přehled neziskových organizací ve výzkumu	38
5.1 Hlavní cíle a oblasti zájmu	38
5.2 Geografie síťování organizací: spolupráce a partneři napříč RS a BiH	41
5.3 Projekty, způsoby dosažení cílů a dosažené úspěchy	44
5.3.1 Projekty s cílem posílení sociálního postavení a rovnosti marginalizovaných skupin	44
5.3.2 Projekty s cílem k mírové a spravedlivé společnosti	46
5.3.3 Projekty na podporu ekonomické nebo společenské aktivity	48
6 Překážky a problémy s chodem aktivit organizací	49
6.1 Sociopolitické překážky fungování organizací	49
6.2 Získávání finanční podpory	51
6.2.1 Dopad reputace na získávání finančních zdrojů	51
6.2.2 Korupce	52

6.3 Komplikace spojené s represí aktivit neziskových organizací	54
7 Politická a společenská situace z pohledu neziskových organizací	57
7.1 Všední situace	57
7.2 Politický vliv	59
8 Syntéza a diskuze zjištěných informací	61
Zdroje	66
Literatura	66
Internetové zdroje:.....	70
Reference.....	74
Oficiální stránky a sociální sítě zahrnutých organizací.....	74
Další zdroje dat.....	76
Příloha 1: Tematické skupiny kódů.....	80
Příloha 2: Seznam respondentek účastnících se rozhovorů.....	81

Seznam zkratek

BiH	Bosna a Hercegovina
FBiH	Federace Bosny a Hercegoviny
RS	Republika srbská
NGO	Nevládní neziskové organizace
EU	Evropská unie
OSN	Organizace spojených národů

Seznam map a tabulek

Mapa 1: Politická mapa Bosny a Hercegoviny, zdroj: vlastní zpracování	27
Tabulka 1: Počet organizací v jednotlivých městech	43

1 Úvod

Zvyšující se etno-nacionalistické nálady na Balkáně, které můžeme sledovat například ve spojitosti s Kosovem nebo v Bosně a Hercegovině, jsou naléhavým tématem, který přitahuje pozornost vědců, politiků, ale také mezinárodního společenství. Tento trend ohrožuje křehkou stabilitu etnicky rozmanitých společností v regionu, a proto je nezbytné zkoumat důsledky a příčiny tohoto rostoucího jevu.

Politické elity, většinou pro udržení svého politického postavení, formují etno-nacionalistické narativy. Ten je charakteristický důrazem na využívání etnické příslušnosti pro konstrukci homogenní národní identity v konkrétním státě a odmítáním připojení jiných etnických skupin. Jinými slovy, ideologie často zahrnuje pocit výlučnosti, kdy je národ definován z hlediska etnické příslušnosti, což vede k vyloučení těch, kteří nepatří k dominantní etnické skupině. To může vést k diskriminaci nebo marginalizaci menšinových skupin. Často se v etno-nacionalismu používají historická vyprávění k legitimizaci svých nároků na určité území nebo k určení toho, kdo patří k národu a mnohdy tak stojí za separatistickými tendencemi konkrétního etnika nebo národa. Přesně tento etno-nacionalistický narativ je zřejmý v politické sféře Republiky srbské. Avšak i ve společnostech, kde se etno-nacionalismus uplatňuje, můžeme nalézt přítomnost inkluzivních frakcí. Ve společnostech, kde takovéto skupiny existují, často dochází k uznání společné lidskosti a společných zájmů, které mohou překlenout etnické rozdíly. To může vést ke kooperativnějším sociálním vztahům a ke snížení konfliktů (Brubaker 2003).

Bosna a Hercegovina (BiH) je jedním z etnicky nejrozmanitějších států na Balkáně, kde se silně uplatňuje etno-nacionalismus. Ve státě žijí tři oficiální konstitutivní národy¹ (diskurzivně etnicitami chápány jako etno-národy): bosenští muslimové (Bosňáci), bosenští Chorvaté a bosenští Srbové. Stát je na základě Daytonské dohody rozdělen na dvě politické entity. První je Federace Bosny a Hercegoviny (FBiH), tvořená především Bosňáky a bosenskými Chorvaty. Druhá je Republika srbská (RS), ve které je dominantní etnickou skupinou komunita bosenských Srbů. Hranice entity v rámci BiH je možné najít na mapě 1, s. 26. Tuto dominanci, která není výsledkem přirozeného vývoje, ale nuceným přesunem obyvatel a etnických čistek z dob ozbrojeného konfliktu, často podtrhuje exkluzivistický narativ udržovaný politickými elitami. Ty využívají různé platformy, včetně médií a institucionálních kanálů k uplatňování

---

¹ V BiH žijí i další národy, které ale nemají oficiální konstitutivní charakter. Například Černohorci, Romové či Albánci

svého vlivu. Je nutné zde zdůraznit, že exkluzivistická povaha národa je zřetelná v celé BiH, ale právě v RS je markantnější. Příkladem může být až přecitlivělá reakce na rezoluci OSN o Srebrenici. Politická reprezentace Srbska s představiteli bosenských Srbů zveřejnili videokampaň s titulem „We are not a genocidal nation. We remember ...” a to den před jednáním OSN o dané rezoluci (Stojanovic 2024a). Takové popírání genocidy během války v polovině 90. let minulého století je v médiích a z úst srbských představitelů, ať už přímo či nepřímo, přítomný i v současné době (Radovanovic 2023; Gueudet 2024).

Nacionalismu v BiH se věnovalo již několik autorů (Toal, Dahlam 2006; Robinson, Pobrić 2006; Kaya, Keranen 2010), avšak prací, které by se věnovaly inkluzivním projevům v exkluzivistickém prostředí je o dost méně. Jedna z mála, která se této problematice v BiH věnovala, byla Touquet (2012), na jejíž článek jsem narazila v mé bakalářské práci.

Tyto inkluzivní frakce se snaží ať už přímo či nepřímo překonat sociálně-politický etno-nacionalistický narativ. Navzdory své existenci však tyto inkluzivní skupiny čelí v RS značným omezením, která mohou pramenit ze zakořeněných etnických narativů, administrativních překážek a omezené společenské podpory v bosenskosrbské společnosti. Hlavním cílem této práce je snaha odhalit existenci těchto inkluzivních frakcí, popsat je a najít případnou společnou vizi zúčastněných skupin (pokud společná vize existuje, také ji popsat, jaká je). Práce se primárně zaměřuje na organizace, které vyzdvihují a podporují společnost v otázkách jednotné etnické identity, nebo zda inklinují k inkluzivnějším narativu, který by mohl zahrnovat přístupy post-nacionalismu nebo občanského nacionalismu, a dekonstruovat tak dominantní etno-národní diskurz. V návaznosti na cíle a vize komunit a organizací se práce snaží prozkoumat dynamiku fungování, mobilizační strategie a vzájemné vazby těchto skupin v RS, ale také v hlavním městě Sarajevo¹. Důležitou součástí je identifikace omezení a překážky, a případné odhalení strategií a možnosti, které mají tyto skupiny k dispozici při překonávání překážek bránících jejich efektivitě.

Na základě stanoveného cíle práce byly vytvořeny dvě výzkumné otázky, jejímž prostřednictvím se tato práce snaží osvětlit složitost politiky identity, jejich prezentaci narativů ve veřejném prostoru a snahu o společenskou soudržnost ve složité struktuře bosenskosrbské komunity. První otázkou je: *Jak se vize a cíle skupin, pokud jde o společenskou soudržnost a formování identity, podobají, či odlišují od dominantních etno-nacionalistických narativů?* Otázka se snaží prozkoumat povahu cílů skupin, které operují v RS, a jak jsou definovány

---

¹ Sarajevo je v práci také zahrnuto, neboť mnoho organizací v Sarajevu sídlí a operují z něj i v rámci RS

inkluzivní prvky. V rámci zodpovězení této otázky bude sledován také koncept post-nacionalismu a feministické geopolitiky, zda je možné koncept ve vizích najít, a jak narativy skupin zpochybňují dominantní narativ.

Druhá výzkumná otázka zní: *V čem spočívají překážky ze strany společnosti nebo formálních institucí, kterým organizace při pořádání projektů čelí?* Inkluzivně založené skupiny budou v exkluzivistickém prostředí přirozeně narážet na různá omezení. Tyto překážky mohou pramenit z formálních institucí nebo společenských postojů, které představují významné výzvy pro realizaci projektů zaměřených na podporu inkluzivity. Zodpovězením těchto otázek by práce mohla poskytnout relevantní přehled o fungování skupin v RS, které nepodporují etno-nacionalistický narativ, který je v entitě silně zakořeněn.

V první části teoretického rámce (kapitola 2) je práce zaměřená na témata národa a nacionalismu, ve kterém je vzhledem k zaměření práce představen koncept post-nacionalismu. V druhé části kapitoly se pozornost přesouvá k teoreticko-metodologickým přístupům geopolitiky, především feministické, ale také subalterní, které se více zaměřují na hlasy marginalizovaných skupin v rámci národního diskurzu. V kapitole 3 jsou představena data a metody použita pro zodpovězení výzkumných otázek a dosažení cíle. Metodologie nejprve spočívá v uskutečnění polostrukturovaných rozhovorů s jednotlivci ze skupin, a poté popisuje postup analýzy z online textových forem. Kapitola 4 se pro doplnění obrazu RS zaměřuje na kontext BiH, fungování politického systému a vymezení RS z etno-politického pohledu. V kapitolách 5, 6 a 7 jsou do detailu popsány a analyzovány zjištěné informace z provedeného výzkumu definovaného v metodologii. Poslední kapitola 8 diskutuje zjištěné informace přímo vztažené k výzkumným otázkám a představené teorii.

Práce zjistila, že organizace v RS se odchyľují a narušují dominantní etno-nacionalistický narativ a podporují inkluzivnější společnost, která se nevymezuje na základě etnicity, podporují lidská práva a posílení postavení marginalizovaných skupin. Bylo zjištěno, že skupiny v cílech mají formované post-nacionalistické prvky, konkrétněji jejich vize o překonávání etnické a národní příslušnosti. Identifikované překážky, kterým v exkluzivistickém prostředí musí organizace čelit, pocházejí jak ze strany politických institucí, tak i z většinové části společnosti, která na jejich aktivity nahlíží s nedůvěrou a opovržením. Tento postoj společnosti je výsledkem zakořeněného nacionalismu podporovaného politikou strachu. Organizace se však i přes tyto výzvy snaží prosazovat demokratické hodnoty a inkluzivní narativy, neboť i v RS existují případy, které dominantnímu narativu odporují a nejsou přímo dílem NGO.

2 Teorie

Protože se tato práce dotýká etnického (národnostního) složení, je nápomocné si v této kapitole osvětlit, v čem pojem národ spočívá a jak na něj můžeme nahlížet. Navíc se výzkumné otázky zaměřují především na nabourávání exkluzivistického vymezování vůči ostatním národům, popisuje kapitola také témata nacionalismu, jeho dichotomického rozdělení a pohled na modernější směr post-nacionalismu.

Tyto témata jsou pak provázána s koncepty feministické a subalterní geopolitiky, které se zaměřují na důležitost marginalizovaných skupin, které mohou přispívat k dekonstrukci dominantních narativů a diskurzů. Zaměření těchto konceptů je pro tuto práci relevantní, neboť se zabývá organizacemi nebo skupinami, které jsou omezovány ze strany státu. Témata podobná feministické a subalterní geopolitiky řešila také kritická geopolitika, avšak mj. za opomíjené marginalizovaných skupin je tak chápán jako překonaný.

2.1 Nacionalismus a národ

S pojmem národ se jednoznačně pojí nacionalismus. Ten mj. zahrnuje touhu po politické svrchovanosti národa nad daným územím (Mylonas a Tudor 2021), a je „politickým principem, který tvrdí, že politická a národní jednotka by měly být v souladu“ (Gellner 1986, cit. v Mylonas a Tudor 2021). Hlubší zaměření na téma nacionalismu se zrodilo v 80. letech minulého století a mezi hlavními představiteli patří právě Gellner (1986), Anderson (1983) či Hobsbawn (1992). Současnější přístupy již zdůrazňují nutnost se zapojit do různých akademických oborů i mimo historii, sociální antropologie či filozofie, aby bylo možné komplexně porozumět nacionalismu a jeho důsledkům. Právě zaměřením se na srovnávací, mezioborový, ale i meziregionální výzkum mohou vědci odhalit nové pohledy na nacionalismus, které přispívají k jemnějšímu chápání tohoto složitého fenoménu (Mylonas a Tudor 2021). Například Millitz a Schulz (2016) představují afektivní nacionalismus, jež zdůrazňuje emocionální a psychologické aspekty nacionalismu a zaměřuje se na to, jak se jednotlivci emocionálně spojují se svým národním státem.

V případě Republiky srbské se na základě dominantní nacionalistické rétoriky upevňuje bosenskosrbský národ. Nacionalismus tak konstruuje národ. Větší uskupení lidské společnosti můžeme odlišovat na základě stejných kulturních vlastností, jako je jazyk, náboženství, tradice, historie, ale také etnicita nebo teritorium. Tyto prvky charakterizující národ můžeme rozdělit na dvě skupiny, na objektivní a subjektivní, a jsou pro každou komunitu jedinečné (Smith

1991). Tento etno-symbolický přístup Smithe (1991) napomáhá k pochopení, jak se národní skupiny samy vidí a identifikují. V případě RS jsou prvky charakterizující bosenskosrbský národ formovány častěji ze strany politických aktérů, čímž konsolidují exkluzivistický narativ. Dále musíme mít na paměti, že národ je sociální konstrukt – pomyslné společenství (Anderson 1983), a mnohdy bývá jeho vymezení složitější. Právě zmíněné subjektivní prvky národa jsou středem kontroverzí, mj. jím je mýtus o společném původu (Hobsbawm 1992). Naopak objektivní vlastnosti jsou mnohdy zřetelné, neboť se jedná o daná fakta (jazyk, náboženství, ...). Nicméně je nutné zmínit ještě jeden velmi důležitý prvek, který dělá národ národem. Mluvíme zde o vzájemném uznání, jinými slovy jiný národ uznává skutečnost národa jiného (Gellner 1986).

Jak už bylo zmíněno, konkrétní národy, které se kromě kulturních znaků pojí například politicky nebo územně (v rámci státu), nebo také v širším pojmu etnika, které zahrnují větší společenství často napříč vícero státy, mají své unikátní charakteristiky. Ty bývají v rámci nacionalismu umocňovány. Avšak v současné době existují nacionalismy, potažmo národy, které nemají tak přísná pravidla pro jejího člena. Tento posun vedl k rozvoji různých teorií a diskuzí v rámci nacionalismu, mezi nimiž vyniká zejména debata o etnickém a občanském, případně kulturním nacionalismu. Do této debaty značně přispěl A. Smith (1991) (Tishkov 2000). Pochopit tuto dichotomii je klíčové pro pochopení složitosti národní identity a sounáležitosti. Pomáhá osvětlit mnohotvárnou povahu národních identit a různé faktory, které se podílejí na jejich utváření. Oba tyto „protipóly“ se na základě níže detailněji ilustrovaných prvcích vymezují především na exkluzivnosti a inkluzivnosti národní soudržnosti.

Etnický nacionalismus je koncept, který popisuje vznik státu na základě národa, což znamená, že identita národa předchází formování státní struktury (Tamir 2019). Podle této ideologie jsou členové národa spojeni společným původem a kulturním pozadím. Tento přístup může mít za následek vyloučení jedinců jiných rasových nebo etnických skupin, kteří jsou odepřeni uznání jako součást národa a získání občanství, bez ohledu na jejich historickou přítomnost nebo úroveň integrace do společnosti (Kymlicka 1995).

Etnická identita v rámci tohoto nacionalismu se považuje za dědičnou a je založena na kolektivních poutech a tradicích, spíše než na individuální vůli nebo aktivitě (Tamir 2019). To může vést k exkluzivitě a vytváření bariér vůči ostatním skupinám. Je důležité zde zmínit také kulturní nacionalismus, který pracuje se semi-propustnými kritérii, tzn. že využívá prvky propustnosti z etnického, ale také z občanského nacionalismu. Kulturní nacionalismus definuje

národ jako společnou kulturu, přičemž cílem nacionalistického hnutí je chránit přežití této kultury (Kymlicka 1995). Ač se definice kulturního nacionalismu prolíná s etnickým, rozdíl je právě v jeho propustnosti. Kulturní nacionalismus má semi-inkluzivní charakter, aby mohla kultura přežít a rozšiřovat se. Členství je definováno spíše na základě účasti na společné kultuře, která je otevřená všem, tzn. že noví členové se stávají součástí národa v případě, že si osvojí například místní jazyk.

Občanský nacionalismus představuje přístup, kde vývoj národa souzní s vytvářením státní identity. Jednotlivci jsou sjednoceni na základě společných politických principů a rozhodnutím stát se členy jednotného celku (Shulman 2002). Extrémní stoupenci tohoto přístupu tvrdí, že občanský nacionalismus je založen na politických hodnotách demokracie a svobody (Nielson 1996), spíše než na kulturních rozdílech, a že představuje „nejlepší formu národa“.

Podle této ideologie jsou národy inkluzivní a přijímají členy z různých etnických komunit za předpokladu, že sdílejí společné politické hodnoty a závazky. Tím se občanský nacionalismus odlišuje od etnického, který staví důraz na kulturní a etnickou homogenitu. Podle některých autorů je čistý občanský nacionalismus mýtem, neboť vždy sledujeme přítomnost kulturních prvků (Yack 1996). Proto je potřeba pro překonání exkluzivistického dělení aplikovat na místo občanského nacionalismu například přístupy post-nacionalismu (viz. kapitola 2.3).

Rétorika občanského nacionalismu je ve své podstatě inkluzivní, ale je potřeba sledovat, jak je tato rétorika propustnosti uplatňována reálnými činiteli. V zemích perského zálivu, kterému se ve svém článku věnuje Koch (2016), je občanský nacionalismus využíván pro legitimaci jinak exkluzivistické politiky odpírání politických a občanských práv minoritám či imigrantům. V kontextu státní sounáležitosti neobčanů (expatriantů) v zemích, jako je například Katar a Spojené arabské emiráty, hraje přístup občanského nacionalismu klíčovou roli při podpoře pocitu začlenění a sounáležitosti neobčanů v rámci národního společenství. Přestože jsou expatrianti systematicky vyloučeni z určitých politických a sociálních práv, mohou si stále vypěstovat pocit hrdosti a náklonnosti ke svým hostitelským zemím. Tato forma nacionalismu se projevuje prostřednictvím státem sponzorovaných akcí, jako jsou například oslavy Národního dne, kde jsou cizinci povzbuzováni k účasti a zapojení se do symbolů a ideálů národa. Neobčané jsou často zobrazováni jako osoby se zprostředkovanou vazbou ke státu, přičemž jejich příslušnost je podmíněna dodržováním určitých občanských hodnot a norem stanovených státem. V této oblasti však hovoříme o občanském nacionalismu, který je

podporován ze „shora dolů“. Celkově se občanský nacionalismus ve státech Perského zálivu vyznačuje dvojí povahou (Koch 2016), sice jako formou politického marketingu a inkluzivní politikou z podstaty. Jak už však bylo zmíněno, politiky jsou v těchto státech silně exkluzivistické vůči menšinám a inkluzivní přístup je uplatňován expatriantům.

Obdobnou rétoriku konstruování podoby národa je možné sledovat i u státu v této práci, pro Bosnu a Hercegovinu, kde jsou praktiky podpory nacionalismu ze shora dominantní. V kontextu Bosny a Hercegoviny, a především Republiky srbské, jsou společenské procesy, které se vyvíjejí na místní úrovni (zdola nahoru), často zaměřeny na nacionalistické politické strany, které podporují etnické rozdělení a antagonismus vůči jiným etnickým skupinám (Banovac a spol. 2014), tzn. že místní komunity vlivem exkluzivistického diskurzu podporou nacionalistických politických stran podporují společenské rozdělení na základě etnicity. Tato práce však zaměřuje na ty komunity a organizace, které se tento diskurz přímo či nepřímo snaží narušit. Vzhledem ke složitému politickému prostředí a převládajícím exkluzivistickým náladám mezi obyvatelstvem může přístup zdola nahoru k boji proti nacionalismu a podpoře mezietnické tolerance narazit na překážky. Tomuto tvrzení také nahrává schválení vágně znějícího nového zákona v RS o „zahraničních agentech“, který zavádí jiný právní systém pro nevládní či neziskové organizace působící ve zmíněné entitě, které jsou financovány nebo jinak podporovány zahraničními institucemi (Bećirspahić 2023).

Jak již bylo několikrát naznačeno a řečeno, nacionalismus je politickým principem. Avšak jeho povaha je víceméně mnohostranná a má velký vliv nejen na identitu jednotlivce, ale také na politické chování. Národní příslušnost může ovlivňovat politickou angažovanost a zmírňovat vnitroskupinové předsudky. Mylonas a Tudor (2021) ve svém článku referují, že pocit národní sounáležitosti je ovlivněn několika faktory: přístup k moci, etno-politické konflikty či dynamika etnických skupin. Například když jsou u moci určité etnické skupiny, mají jejich členové tendenci se silněji identifikovat s národem. Vztah mezi etnicitou a národní identitou se však může lišit v závislosti na kontextuálních faktorech. Není však pochyb, že krátkodobé události, jako je vládní propaganda nebo sportovní vítězství, mohou rovněž ovlivnit postoje k národní sounáležitosti a mezietnické důvěře.

2.2 Post-nacionalismus

S nástupem globalizace, které stírají hranice států a propojují vícero národů, začala diskuze také v otázkách nacionalismu. Habermas (2001) se ve své publikaci této diskusi věnuje. Sdílí v ní

mj. obavy z dopadu globalizace na národní identity a státní kapacity, zároveň však zdůrazňuje nutnost rozvoje nadnárodních demokratických institucí pro řešení globálních problémů, jako jsou environmentální problémy či ekonomické nerovnosti. Koncept post-nacionalismu tedy vychází z procesů globalizace, jež zpochybňují tradiční národní identity a instituce. Odkazuje na identity a zkušenosti, které překračují národní hranice, a naznačuje pohyb mimo národní stát směrem k novým formám správy a identity (Moran 2020). Projevuje se v různých hnutích a kritikách, zejména těch, které se zabývají omezeními a vyloučeními, jež jsou vlastní právě národním hranicím a identitám.

Koncept globalizace a post-nacionalismus naznačují posun směrem k propojenějšímu a méně státně orientovanému světu, ačkoliv ne nutně sdílejí apropiaci současné neoliberální povahy globalizace. Avšak přetrvávající silné národní identity, státní kontrola a nacionalismus naznačují, že národní stát zůstává významnou silou, která staví post-nacionalismus do vedlejších kolejí (Moran 2020).

Abji (2018) se ve svém výzkumu věnuje post-nacionalismu definovaným autorkou Bosniak (2001) ve feministických prostorech sociálních služeb. Článkem ilustruje, jak některé obhájkyně a obhájci proti hranicím integrují post-nacionální etiku do řešení genderově podmíněného násilí a do představ o sociální změně, přičemž zdůrazňuje význam politiky „bez hranic“. Hranice v tomto kontextu představují jak fyzické, ale také koncepční hranice, které vymezují národní stát a jsou vnímány jako kontrolní mechanismy, které posazují státní moc a přispívají k různým formám represí, zejména vůči marginalizovaným skupinám. Post-nacionalismus zde představuje výzvu jako strategie sociálního hnutí, zejména pokud jde o nabídku alternativ ke státní ochraně pro migrující ženy. I přesto, že post-nacionalismus nabízí mocný normativní rámec, naráží také na značné problémy, zejména při poskytování konkrétních alternativ státní ochrany pro zranitelné skupiny obyvatel, jako jsou migrantky.

Koncept, kterému se Abji (2018) věnuje může být relevantní pro organizace zakomponované v této práci, které svými cíli podporují ideály solidarity a inkluze, zejména v oblasti genderově podmíněného násilí. Důležitým prvkem je odmítání národní hranice jako překážky v poskytování pomoci a ochrany, neboť organizace mohou hrát důležitou roli v podpoře lidí, kteří nedosáhnou na oficiální státní pomoc.

2.2 Kritická geopolitika

Od této části kapitoly nyní přesuneme pozornost ke geopolitickým teoriím. Ty jsou pro práci důležité, protože představují teoreticko-metodologické přístupy, které v analýze umožní konfrontovat dominantní rétoriku a politiku RS s diverzifikovanou a hierarchickou realitou, neboť dominantní rétorika opomíjí marginalizované skupiny.

Kritická geopolitika je definována jako přístup či metoda analýzy, který přesahuje, a především se vymezuje proti tradiční geopolitické analýze zaměřené výhradně na státní zájmy a mocenskou dynamiku (Koopman 2011). Její základní přístupy a metody si prošly svým vývojem. Posunuly se od zaměření na výroky politických entit ke specifické zkušenosti jednotlivců s politikou ze strany lidí a veřejnosti (Sharp 2013). Zabývá se základními předpoklady a mocenskými strukturami, které ovlivňují geopolitický diskurz a praktiky, a zdůrazňuje význam porozumění tomu, jak různí aktéři vnímají prostor, místo a území a jak s nimi pracují (Koopman 2011).

Jeden z předních představitelů kritické geopolitiky P. Routledge (1996) či Toal (2021) tvrdí, že klíčovým atributem rámce je jeho zaměření na zpochybňování tradičních mocenských struktur, například autoritářských politických režimů, a hegemonních narativů (způsoby, jakými geografické rozdělení světa, strategické plány, globální obrazy a rozmístění kontinentů a oceánů ovlivňují tvorbu zahraniční politiky a její legitimizaci). Kritická geopolitika zpochybňuje předpoklad, že tyto faktory jsou přirozené nebo dané, a místo toho zdůrazňuje jejich sociálně konstruovanou povahu konkrétními mocenskými aktéry v různých historicko-geografických kontextech (Agnew 2016). Uznává, že její perspektivy jsou formovány kulturními a historickými kontexty, v nichž vznikají. Připouští, že různé geopolitické kultury mohou mít různé interpretace a priority (Toal 2021). Snaží se odklonit analytické zaměření od státu a zkoumat, jak například sociální hnutí zpochybňují na stát zaměřené pojmy moci, souhlasu a hegemonie. Routledge (1996) zdůrazňuje význam pochopení a interpretace dějinnosti sociálních hnutí, naslouchání jejich hlasům a učení se z jejich znalostí a významů.

Samotný vznik kritické geopolitiky jako analytického přístupu a metody dekonstrukce moci je možný sledovat na přelomu 80. a 90. let minulého století. První představitel, který termín použil, byl Gearóid Ó Tuathail (nyní Gerard Toal), ačkoliv se kredit za pojmenování přisuzuje Peteru Taylorovi (Agnew 2013). Vznik ovlivnilo několik klíčových faktorů, jako je vliv teorie světových systémů od Immanuela Wallersteina (1974). Ta zpochybnila tradiční geopolitické myšlení a poskytla nový způsob konceptualizace geopolitiky (jádro vs. periferie), přičemž tento je poněkud kontroverzní (Agnew 2013).

Dalším vlivem bylo zpochybnění konvenčního geopolitického myšlení, které mělo různé formy. Například zpochybnování předpokladů (státní suverenity či územní kontrola), přehodnocování klíčových konceptů (význam geografických faktorů, role hranic apod.), zkoumání alternativních perspektiv (různé další pohledy na složitost dynamiky globální moci, viz mj. zmíněná teorie světových systémů) nebo zdůrazňování sociálních konstruktů. Tento odklon od tradičních geopolitických předpokladů otevřel cestu kritickému pohledu na geopolitiku. Určitou roli hrála také nespokojenost s předpoklady studené války, kdy v období po jejím skončení došlo k posunu v uvažování o globální mocenské dynamice a k potřebě kritického zkoumání geopolitických předpokladů. Tato nespokojenost pravděpodobně pramenila z intelektuální transformace ve Spojených státech v 70. a 80. letech. Faktory, jako byly následky války ve Vietnamu, výzvy demokratickým ideálům země a ekonomická nestabilita, přispěly k přehodnocení tradičních geopolitických perspektiv (Agnew 2016).

Jak bylo řečeno, kritická geopolitika si jako teoretický přístup klade za cíl dekonstruovat a zpochybnit tradiční geopolitické narativy a mocenské struktury. Zcela přirozeně se na jeho základě rozvíjí různorodá kritika. Kritici neorealismu často tvrdí, že kritická geopolitika je pokrytecká, protože odsuzuje tradiční geopolitické myslitele za to, že jsou politickými obhájci, a přitom se sama podobné obhajoby dopouští (Toal 2021). Další kritika se vztahuje i k vlivu teorie světových systémů. Kritici tvrdí, že teorie světových systémů zjednodušuje historické procesy a opomíjí faktory, jako je politická nepředvídatelnost a dějinnost. Zdůrazňují případy, kdy paradigma přisuzuje vědomé působení státům a samotnému světovému systému, což naznačuje určitou zaujatost jednotlivých států při vysvětlování historické dynamiky (Robinson 2011). I přes to všechno kritická geopolitika zůstává západním způsobem poznání, který je méně pozorný k jiným tradicím myšlení o mezinárodní politice a k roli národa a občana v těchto narativech (Sharp 2013).

Pro tuto práci je však zásadnější kritikou to, že kritická geopolitika často zůstává zaměřena na stát a na jím produkovaný diskurz. Ač se kritická geopolitika snaží o dekonstrukci diskurzů představitelů státu, stále klade důraz na stát jako centrální prvek, čímž mu nepřímo stále přisuzuje klíčovou roli, a tím opomíjí marginalizované skupiny. Navíc ve spojitosti se zaměřením na diskurz kritická geopolitika nedokáže rozlišit, když je inkluzivní diskurz záměrně vytvářen pro udržení socioekonomické odlišnosti jedinců či skupin obyvatel, což ještě více tyto skupiny marginalizuje. Tato kritika tak odvíjí další směry a vlivy, přičemž pro tuto práci zásadní je feministická nebo také subalterní geopolitika. Oba tyto se více zaměřují právě na marginalizované skupiny a obhajují jejich zásadní vliv na dění ve vyšších (geo)politických narativech.

2.3 Feministická geopolitika

Kořeny feministické geopolitiky je možné sledovat na počátku 21. století, kdy byl publikován článek Jennifer Hyndman (2001), který spojuje feministické přístupy a politickou geografii. Feministická geopolitika čerpá z poznatků feministické vědy a aktivismu a snaží se o decentnější dominantní narativy, začleňuje různé perspektivy a zkoumá především vzájemnou prolínávanost (intersekcionalitu) moci, pohlaví, rasy či prostoru, mobility (Massaro a Williams 2013). Rozvíjet se ale začala především v rámci kulturní geografie, nejen jako kritický směr kritické geopolitiky. Přístup vychází (a je součástí) kulturního obratu, který zahrnuje vážnou pozornost rasismu, jejím procesům, a způsobům, jak se vzájemně konstituují prostor a sociální vztahy (Hyndman 2001). Její vztah s kulturní geografii tak spojuje touhu zpochybnit základní konstrukt klasické geografie jako dominantní formu poznání, ale také pochopení síly reprezentace, díky níž bylo možné teoretizovat rozdíl mezi pohlavím a genderem, a tím i konstruovanost „mužů“ a „žen“ v různých dobách a místech, a tedy i možnost se této moci vzepřít (Sharp 2009). Avšak existuje sféra kulturní geografie, které té feministické poskytuje možnosti kritiky. Větší vlna diskurzivních analýz, kterou kulturní geografie potkala, je možná příliš popisná pro zjevně politické cíle velké části feministické geografie. Ta se snaží popsat nejen to, jak jsou ženy a muži vedeni k určitým identitám, rolím a praktikám, ale také jak zasáhnout, aby se změnily. Feministická geopolitika se snaží v diskurzech prosazovat zmíněnou intersekcionalitu.

Jak bylo řečeno, feministická geopolitika se vyvíjela v rámci kulturní geografie, jejíž starší a širší subdisciplínou v rámci politické geografie je „feministické geografie“. Hyndman (2001)

nastínila, jak feministická geopolitika může poskytnout kritickou perspektivu, pomocí níž lze analyzovat geopolitické narativy, odhalovat genderovou mocenskou dynamiku a prosazovat inkluzivnější a spravedlivější formy vládnutí. V určitém kontextu slouží feministická geopolitika jako metodologický a analytický protipól a zaměřuje se na rekonstrukci spravedlivějších a inkluzivnějších světů. Zdůrazňuje význam všech „těl“ („bodies“), zejména těch na okraji, při formování geopolitického dění a zranitelnosti (Clark 2017), což zahrnuje jednotlivce a jejich materiální postavení a zkušenosti. Klade důraz na ztělesněné zkušenosti jednotlivců a na důležitost zohlednění bezpečnosti a blahobytu lidí v různých měřítcích, od makrobezpečnosti států až po především mikrobezpečnost jednotlivců a jejich domovů (Hyndman 2008). Tento koncept může být velmi nápomocný při zkoumání inkluzivních skupin v RS, neboť je v jejich zájmu pomáhat a více prosazovat narativy těch, které jsou v dominantním diskurzu omezovány.

Hyndman (2001) prosazuje, že feministická geopolitika není alternativní teorie geopolitiky nebo nového prostorového řádu, ale spíše kritický přístup a soubor politických praktik fungujících v jemnějších a hrubších měřítcích než národní stát. Těmito praktikami jsou myšleny různé akce, strategie a přístupy, které se používají k řešení a zpochybnění mocenské dynamiky nerovností a nespravedlnosti v geopolitickém kontextu. Mezi politické praktiky, které jsou pro tuto práci relevantnější, se řadí aktivismus, advokacie či organizaci komunit. Nejedná se však pouze o praktiky striktně politického charakteru, neboť součástí jsou také občanská hnutí (Hyndman 2001). V samotném základu má feministická geopolitika za cíl dekonstruovat a kritizovat klasickou geopolitickou disciplínu, v níž dominují muži a která často marginalizuje hlasy a zkušenosti žen. Avšak feministická geopolitika nestaví do popředí pouze ženy, ale všechny marginalizované skupiny, přičemž se snaží o jejich prolínání, tzv. intersekcionalitu, tedy prolnutí kategorií genderu, socioekonomických kategorií či kultury. Kromě odsunu pozornosti na menší úrovně měřítka se feministická geopolitika (a také geografie) od klasické geopolitiky liší v zaměření ve zpochybňování rozdělení mezi veřejným a soukromým sektorem v globálním měřítku.

Přístup kritizuje státně-centrické zaměření tradiční globální politiky i kritické geopolitiky. Tím, že klade do popředí živé zkušenosti a perspektivy jednotlivců (bez ohledu na pohlaví), kterých se geopolitické události dotýkají, narušuje dominantní a často odosobněné geopolitické diskurzy a zdůrazňuje, že subjekty geopolitiky jsou lidé, nejen státy (Hyndman 2008). Podle Toala (2021) příznivci feministické geopolitiky kritizují kritickou geopolitiku za její zaměření

na oddělenou znalost a marginalizaci přínosu žen ke geopolitickému diskurzu. Argumentují pro přehodnocení tradičních geopolitických narativů tak, aby zahrnovaly jednání a zkušenosti žen, a také pro širší zohlednění každodenního života a místních souvislostí v geopolitické analýze. Ve svém článku Toal (2021) však poukazuje na skutečnost, že feministická kritika přispěla k rozšíření studia geopolitiky mimo tradiční zaměření na soupeření velmocí. Vědci zavedli pojmy jako banální geopolitika, lokalizovaná geopolitika a intimní geopolitika, aby prozkoumali každodenní zkušenosti jednotlivců a komunit ve vztahu ke geopolitické dynamice.

Ve výzkumech tohoto přístupu geopolitiky se často můžeme setkat i se zakomponováním emocí jako nástroje analýzy (Massaro a Williams 2013, Sharp 2009). Díky tomu nabývá na významu přehodnocování bezpečnosti, přesunutí zaměření z národního státu na individuální orgán a zdůraznění nerovnoměrného rozložení geopolitických vlivů mezi různé populace. Emoce mohou poskytnout prostor pro pochopení dynamiky moci, odporu a politických možností. V dějinách západního myšlení se v rámci binarity, která strukturuje poznání světa, emoce stavěly na stranu žen, což bylo v protikladu k ideálu racionálního, objektivního mužského poznání, které převažovalo v poválečném vývoji věd v minulém století. Davidson a Bondi (2004) tvrdí, že „geografie emocionálního života“ přispívá k feministické geografii a je v ní zakořeněna. Není divu, že nejvíce je v tomto přístupu diskutována metodologie, která je kvalitativní. Zejména práce v terénu může být velmi emocionální zkušeností a emocionální práce v kvalitativním výzkumu přitahuje značné množství studií nejen ve feministické geografii. Zkoumáním emocionálních dimenzí geopolitických vztahů mohou vědci odhalit způsoby, kterými strach, riziko a další emoce utvářejí individuální zkušenosti a kolektivní reakce na mocenské struktury (Massaro a Williams 2013). Je však nutné vyzdvihnout, že feministické pojetí emocí se, spíše než na emoce jako na vnitřní projev subjektivní identity, zaměřuje na vzájemné souvislosti, které jsou součástí chápání emocí (Sharp 2009). Využití konceptu emocí ve výzkumu může v rámci této práce pochopit jednání a motivaci jednotlivých komunit a organizací.

Celkově feministická geopolitika nabízí transformativní přístup ke geopolitické analýze, zpochybňuje dominantní narativy a obhájí sociální spravedlnost a rovnost v globální politice (Massaro a Williams 2013). Její cíle by měly směřovat k poskytování inkluzivnější a jemnější chápání dynamiky moci a prostorových vztahů (Hyndman 2001), což je pro tuto práci, která se vztahuje na téma inkluzivnosti, velmi relevantní.

2. 4 Subalterní geopolitika

Joanne Sharp (2013) představuje koncept subalterní geopolitiky (subaltern geopolitics). Pojem označuje přístup v rámci politické geografie a mezinárodních vztahů, který zpochybňuje dominantní západní narativy a perspektivy. Obdobně jako feministická geografie, zdůrazňuje hlasy, zkušenosti a působení marginalizovaných skupin a regionů, zejména těch, které byly historicky vystaveny kolonialismu a imperialismu. V tomto pohledu můžeme v RS jako marginalizované brát ty skupiny, které vznikly v důsledku nucených přesunů z válečného období.

Slovo subalterní původně označovalo jednotlivce nebo skupiny s nižší hodnotí, obvykle ve vojenském kontextu. V tomto kontextu je cílem subalterní geopolitiky dát hlas těm, kteří stojí mimo tradiční mocenské struktury, a uznat jejich zkušenosti a perspektivy za platné a důležité při utváření globální politiky. Tento rámec se tak snaží pochopit, jak geopolitické procesy a rozhodnutí ovlivňují tyto marginalizované skupiny obyvatelstva a jak se pohybují v dominantních mocenských strukturách a jak jim vzdorují (Smith 2016).

Tento přístup usiluje o destabilizaci binárních kategorií a hierarchií, které jsou vlastní tradiční geopolitice, a uznává složitost mocenských vztahů a provázanost politických identit. Celkově se „subalterní geopolitika“ snaží upozornit na marginalizované hlasy v rámci produkce geopolitického vědění a zpochybnit asymetrii mocenských vztahů a způsobů reprezentace v globální politice. Dává důraz na potřebu inkluzivnější a ambicióznější geopolitické představitosti, které by se mohly reflektovat zejména tváří v tvář současným výzvám, jako je změna klimatu a ekonomická globalizace.

Na rozdíl od antigeopolitiky, specifičtěji zaměřené na odpor proti hegemonické geopolitice v rámci kritické geopolitiky (Koopman 2011), subalterní geopolitika nestaví své subjekty mimo stát a s ním spojené instituce, ale uznává možnost politických identit vytvořených prostřednictvím geografických reprezentací, které nejsou ani zcela „uvnitř“, ani „vně“. Jejím cílem je zpochybnit udržování dominantní západní geopolitiky tím, že nabízí model politické subjektivity, který se nespolehá na jinakost a soustředí se na hlasy a zkušenosti těch, kteří jsou politikami nejvíce postiženi (Smith 2016). Tím, že upřednostňuje vyprávění obyčejných lidí a zkoumá lidské dopady geopolitických rozhodnutí, nabízí subalterní geopolitika kritický pohled na dynamiku moci, kontroly a odporu.

Právě Sharp (2013), která tento koncept rozvedla, subalterní geopolitiku ilustruje na příkladu Tanzanie a jejího autoritářského prezidenta Julia Nyerereho. Ten byl na svém postu od roku

1964 do roku 1985. Jeho geopolitická vize zahrnovala jak národní, tak kontinentální odpovědnost a zdůrazňovala povinnost Tanzanie vůči ostatním africkým národům. Pozoruhodné je, že odložil nezávislost Tanganiky, dokud Keňa a Uganda nezískají svobodu, čímž prokázal svůj závazek k regionální solidaritě. Nyerereho geopolitická filozofie se navíc prolínala s jeho nacionalistickou ideologií, která odmítala koloniální dědictví a kmenové rozdělení. Obhajoval inkluzivní občanství a odmítal rasové definice panafricanismu, přičemž zdůrazňoval roli Tanzanie v posilování vazeb v celé Africe. Nyerereho geopolitické vyprávění zpochybňovalo binaritu studené války a koloniální hierarchie a promítalo subalterní subjektivitu, která zpochybňovala dominantní geopolitické normy. Jeho vize se promítala také do intelektuálního prostředí na univerzitě v Dar es Salaamu. Univerzita sloužila jako centrum radikálních myslitelů a aktivistů a přitahovala jednotlivce z různých prostředí, kteří hledali alternativy k převládajícím geopolitickým normám. Debaty a znalosti, které na univerzitě vznikaly, odrážely Nyerereho výzvu k inkluzivnějšímu a kritičtějšímu přístupu ke vzdělávání a politice.

Dalším, kdo se ve své práci subalterní geopolitice věnoval byl Ron J. Smith (2016). Zaměřil se na izolaci a strádání obyvatel v Gaze, přičemž zdůrazňuje zkušenosti a perspektivy nejvíce marginalizovaných a zranitelných členů společnosti – civilisty. Tvrdí, že obyvatelstvo je v důsledku obléhání vystaveno izolaci a deprivaci, což z něj činí nadbytečné pro izraelský stát a zbavuje ho základních lidských potřeb a práva na bydlení. S využitím rámce subalterní geopolitiky analyzuje dopady politiky obléhání na každodenní život jednotlivců a komunit v Gaze. Tento přístup umožňuje hlubší pochopení složitosti, odporu a důsledků obléhání nad rámec tradičních geopolitických analýz. Prostřednictvím subalterní optiky mohou výzkumníci odhalit odstupňovanou povahu obléhání v mikroměřítku a jeho dopady na civilní obyvatelstvo v Gaze.

Subalterní geopolitika může ke zkoumání inkluzivních skupin v RS přispět způsobem, jakým organizace přetvářejí dominantní narativy a jak poskytují prostor pro hlasy marginalizovaných skupin. Zároveň je možné se zaměřit, jak organizace pomáhají vytvářet nebo podporovat identity, které jsou dominantním exkluzivistickým narativem omezovány.

3 Data a metodika

V této části jsou popsány dvě kvalitativní výzkumné metody použité k dosažení cíle výzkumu a zodpovězení výzkumných otázek: polostrukturované rozhovory a sběr dat z online textových zdrojů v podobách dokumentů, tiskových zpráv, newsletterů, příspěvků na sociálních sítích a dalších forem organizací.

První část kapitoly se věnuje polostrukturovaným rozhovorům a popisuje celkový proces od výběru účastníků až po sběr dat. Zahrnuje návrh otázek pro rozhovory, přístup k vedení rozhovorů a metodu reflexivní tematické analýzy přepsaných rozhovorů. Druhá část kapitoly se zaměřuje na online textové zdroje, jejich sběr, a následnou analýzu. Stejně jako v případě přepisů rozhovorů, i k těmto zdrojům dat byla využita reflexivní tematická analýza.

3.1 Polostrukturované rozhovory

Polostrukturovaný rozhovor je kvalitativní výzkumná metoda, která v sobě logicky spojuje prvky strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru. Při tomto přístupu výzkumník vypracuje soubor předem stanovených otázek nebo témat, kterými se rozhovor řídí, ale zároveň si ponechává možnost klást doplňující otázky na základě odpovědí účastníka (Zandlová 2020; Salomão 2023). Polostrukturované rozhovory se většinou pohybují v předem stanoveném tematickém rámci, ale otázky nejsou pevně stanoveny co do pořadí nebo formulace, avšak výzkumník se snaží, aby dostal odpověď na všechny předem připravené otázky (Zandlová 2020). Tato metoda je zvláště cenná v terénním výzkumu, kde může více tazatelů použít stejný teoretický rámec ke zkoumání různých aspektů výzkumné otázky, což poskytuje komplexní porozumění předmětu (George 2022).

Důvodem výběru polostrukturovaných rozhovorů v této práci byla snaha hlouběji poznat aktivity a zainteresovanost daných organizací, které se z oficiálních příspěvků nedozvíme. Jak popisuje Zandlová (2020, s. 320): „... pro kvalitativní rozhovory jako techniku vytváření dat se rozhodujeme tehdy, když chceme porozumět vlastní perspektivě aktérů, tedy získat jedinečnou, subjektivní výpověď.”

Jednou z již zmíněných výhod polostrukturovaných rozhovorů je hlubší porozumění a poznání a může výzkumníka nepřímo vyzvat k dalším otázkám, které neměl předem naplánované a následně modifikovat svůj seznam otázek pro další rozhovory (Zandlová 2020). Hlubší poznání pomáhá více prozkoumat vyprávění účastníků a odhalit tak složité detaily či skryté významy. Otevřený formát těchto rozhovorů usnadňuje bohaté popisy, osobní anekdoty

a kontextuální vhledy, což výzkumníkům umožňuje dosáhnout důkladného porozumění tématu výzkumu (Salomão 2023).

Naproti výhodám přirozeně existují i nevýhody. Flexibilita polostrukturovaných rozhovorů může také snižovat jejich validitu, protože může být náročné porovnávat odpovědi účastníků v závislosti na tom, jak dalece se tazatel odchýlí od předem stanoveného seznamu otázek (George 2022). Otevřená povaha těchto rozhovorů může dále vést k pokušení klást náhodné otázky, což by následně mohlo vést ke zkreslení a také k ovlivnění samotného výzkumníka. Naopak respondenti se mohou snažit poskytnout odpovědi, o kterých se domnívají, že je chce tazatel slyšet, čímž může dojít i ke zkreslení odpovědí účastníka (Salomão 2023).

Je nutné také v rámci výhod a nevýhod zmínit, že v této diplomové práci byla většina rozhovorů uskutečněna online. Jak bylo dříve uvedeno, během osobního setkání může výzkumník dobře reagovat na respondenta, může se do něj dobře vcítit a na základě toho může lépe uvážit, jak otázku položit nebo se lépe přizpůsobit k pokládání dalších otázek s cílem se ponořit do hlubších témat. Této osobnější atmosféry se v online prostředí dosahuje hůře, a samotný rozhovor proto nabývá formálnějšího charakteru. Avšak dost značnou výhodou oproti osobnějšímu setkání má online rozhovor ve flexibilitě uskutečnění.

Zandlová (2020) popisuje další limity kvalitativních rozhovorů, které musí být brány během výzkumu v potaz. Specificky pro tuto práci bylo potřeba mít na paměti, že dotazování říkají pouze to, co chtějí a nemusí být zcela přirození. Tuto přirozenost v rozhovoru může navíc ovlivňovat několik faktorů: gender, věk, sociální status, v případě RS také etnická nebo národní identifikace, či dokonce náboženská nebo politická přídruženost.

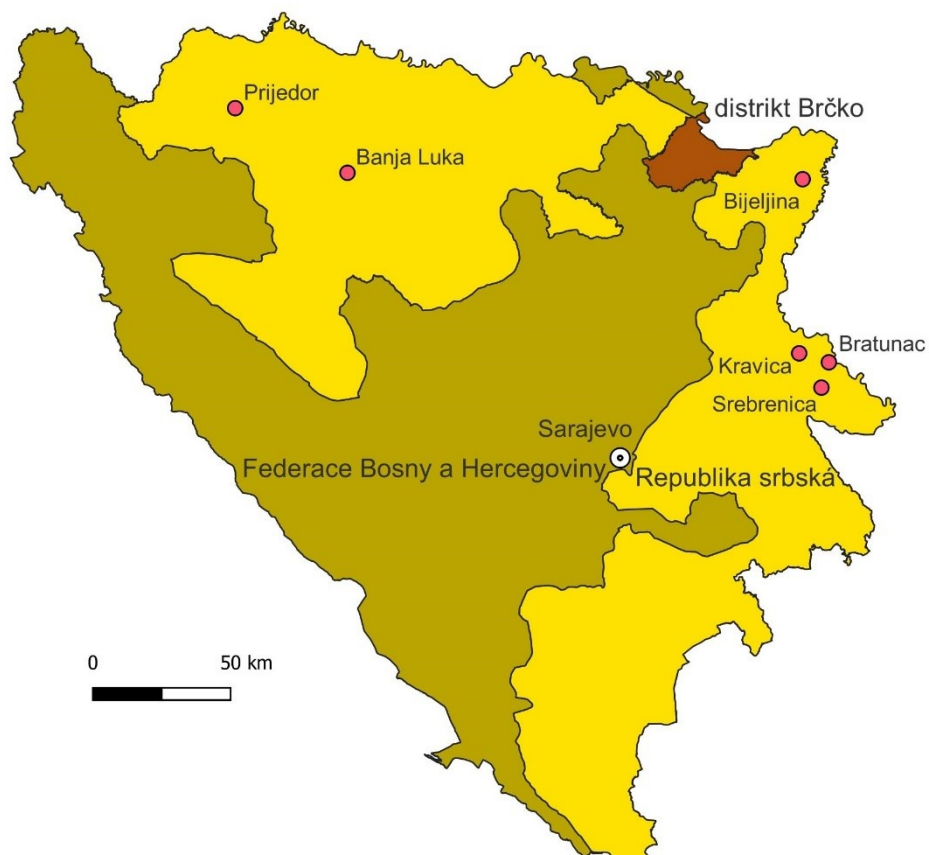
V rámci rozhovorů je také důležité zohlednit pozicionalitu výzkumníka, tedy reflexi vlastních postojů a názorů k danému výzkumu a tématu, stejně jako vlastní pozice v rámci procesu výzkumu, neboť pozicionalita ovlivňuje celý výzkumný proces, především ve vyhodnocování analýzy (Holmes 2020). Vzhledem k předešlému akademickému základu bakalářské práce o exkluzivnosti etnika, ale také k obecně rozšířenému přesvědčení, že bosenští Srbové mohou být konzervativní a uzavření, může mít výzkumnice tendenci vnímat respondenty jako „oběti autoritářského režimu“. Během výzkumu je tak nutné si být vědom emocionálních postojů nejen respondentů, ale také výzkumníkových. Navíc je znalost místní kultury a politiky omezená na akademické, případně mediální zdroje a krátkodobé návštěvy, což může ovlivnit pohled na celkovou situaci a přispět k externímu náhledu autorky na studovanou problematiku, stejně jako k náhledu respondentů na autorku jako externí osobu.

Sama autorka může jejich potencionální prezentaci obětí prohlubovat, neboť se nenachází v exkluzivistickém prostředí, které by bylo posilováno autoritářským politickým režimem. Protože je autorka v pozici externího výzkumníka, důvěru respondentů může získávat hůře než výzkumník z BiH, a proto respondenti nemusí být příliš sdílní a mohou tak zamlčet důležité informace. Na druhou stranu Holmes (2020) argumentuje, že výzkumníci vnímaní jako ti „ne z naší skupiny“ jsou nahlíženi jako méně nebezpeční pro osoby respondentů, což může vést k větší otevřenosti v sociálně a politicky citlivých odpovědích. I sama autorka se může cítit pohodlněji v kladení otázek, které mají citlivější charakter, například v otázkách politiky a etnicity, neboť disponuje širším pohledem na studovanou problematiku a není tolik zaujatá ke konkrétnějším místům či etnikům. To může být zároveň i nevýhodou, neboť chybí specifitější znalosti lokálních společností a spoléhá se na odpovědi respondentů.

3.1.1 Před rozhovory

V první řadě je nutné říct, kteří respondenti byli pro diplomovou práci hledání. Požadavky nebyly nijak náročné, především se muselo jednat o respondenta, který pracuje v rámci určité organizace. Důležitější naopak bylo vybrat onu organizaci. Ty by měly mít sídlo v RS nebo v Sarajevu, přičemž pokud sídlí v Sarajevu, jejich zájem a aktivity by měly být rozšiřovány i do RS. Do kategorie organizace spadají mimo jiné nevládní organizace, komunity nebo také zpravodajské platformy. Celkově je do práce zahrnuto 18 institucí, přičemž všechny jsou označeny jako nevládní neziskové organizace (NGO) s jednou výjimkou, která se reprezentuje jako platforma nezávislého média. Z těchto 18 institucí bylo k rozhovoru osloveno 17 z nich. Sídla jednotlivých organizací jsou rozprostřena skoro po celé RS, kromě oblastí směrem na jih od Srebrenice. Jmenovitě se sídla nachází v městech Sarajevo, Banja Luka, Prijedor, Bratunac, Bijeljina, Kravica a Srebrenica. Mapa zobrazující tato města a jejich rozmístění je k nalezení na mapě 1.

Mapa 1: Politická mapa Bosny a Hercegoviny

Zdroj: vlastní zpracování

Prvním krokem při oslovování respondentů bylo kontaktování velvyslanectví, konkrétně bosenského velvyslanectví v Praze a českého velvyslanectví v Sarajevu. Obě instituce poskytly počáteční kontakty, které usnadnily další oslovování. Na některých webových stránkách organizací byly uvedeny „partnerské“ nebo spolupracující organizace, které byly následně rovněž kontaktovány. Přestože byla během rozhovorů vyzkoušena metoda sněhové koule, neukázala se jako příliš úspěšná.

Otázky kladené respondentům byly odvozeny z cílů práce a výzkumných otázek a následně byly upřesněny na základě teoretických úvah. Respondenti byli tázáni na organizace samotné (cíle, úspěchy, spolupráce, překážky), jak jsou jejich aktivity vnímány tamější společností a jak oni subjektivně vnímají společnost a politickou scénu (a režim) v RS. Otázek bylo celkově devět, přičemž některé z nich obsahovaly další podotázky pro upřesnění. Samotní respondenti byli rovněž předem informováni, že celý rozhovor bude nahráván, a byla jim zajištěna naprostá anonymita.

3.1.2 Průběh rozhovorů a jejich zpracování

Z oslovených 17 organizací došlo ke konverzaci se sedmi z nich, přičemž k rozhovoru došlo ve čtyřech případech. Tři ze čtyř rozhovorů proběhly online na platformách Google Meet nebo Zoom, poslední proběhl osobně v RS. Online rozhovory byly nahrávány na dva zdroje – skrze samotnou platformu, přes kterou setkání probíhalo, a na telefonní zařízení skrze záznamník. Při osobním setkání byl rozhovor nahrán pouze na telefonní zařízení. Rozhovory byly pořizeny v délce 40 až 70 minut a probíhaly primárně v anglickém jazyce. V jednom případě byl přítomen překladatel, který překládal ze srbštiny do angličtiny a naopak.

Zvukové záznamy rozhovorů byly přepsány pomocí funkce Transcribe v programu Microsoft Word. Ačkoli se tento nástroj ukázal jako velmi užitečný, nebyl bez chyb a vyžadoval následnou ruční kontrolu, aby byla zajištěna správnost. Jakmile byly rozhovory přepsány, importovaly se do programu Atlas.ti pro podrobnou analýzu.

Metoda zpracování získaných dat, je odvozena z reflexivní tematické analýzy, kterou popisuje Braun a Clarke (2019). Tematická analýza umožňuje výzkumníkům zkoumat a interpretovat základní významy, vzorce a vztahy přítomné v datech textového formátu, přičemž se používá k identifikaci, analýze a popisu vzorců, nebo témat, v získaných datech.

Postup tak probíhal následovně:

1. Seznámení se s daty

V tomto případě představují data přepis rozhovorů. Krok spočívá v opakovaném čtení, čímž se získává přehled o možných vzorcích (tématech), které by mohly být přetransformovány do kódů.

2. Vytváření počátečních kódů

Systematickým označováním a kategorizací relevantních částí informací vznikají první kódy. Ty vznikly spíše induktivním způsobem. Zaměřovala jsem se na témata vycházející z výzkumných otázek, ale konkrétní témata předem stanovená nebyla. Tímto způsobem vzniklo celkem 32 kódů, s nimiž se dále pracovalo.

3. Definování témat

Zkoumáním jednotlivých kódů se hledaly tematické spojitosti. Uspořádáním a seskupováním souvisejících kódů, které se tvořily především na základě výzkumných otázek, vznikly 4 skupiny kódů: organizace, překážky, společnost a politika. Některé kódy byly součástí vícero skupin než pouze jedné. Přehled všech identifikovaných kódů a jejich zařazení do konkrétní skupiny je možné nalézt v příloze 1.

4. Analýza získaných dat v rámci definovaných témat

Na základě definovaných témat skupin kódů byla sepsána analýza v kapitolách 5, 6 a 7. V těchto kapitolách jsou podrobně rozebrány jednotlivé skupiny kódů a rozebrána různá témata a informace, které zahrnují. Veškeré přímé citace v analytické části jsou přeložené výroky z anglického do českého jazyka tak, aby byl zachován jejich význam. V některých případech musel být úryvek i parafrázován tak, aby zachoval anonymitu respondenta, ale význam citace rovněž zůstal zachován. Případné doplňující informace v přímých citacích, aby byl jejich smysl více zřetelný, jsou zapsány v hranatých závorkách jako doplňující informace autorky. Zmíněná ženská jména respondentů, přehled v příloze 2, jsou jména fiktivní a byla přidělena ženám ve výzkumu pro lepší přehled v textu.

3.2 Sběr dat z online textových zdrojů

Druhou metodou použitou v této práci je vyhledávání informací na oficiálních stránkách jednotlivých organizací a na jejich sociálních sítích, které mají k dispozici (Facebook, Instagram a Twitter/X). Některé oficiální stránky měly možnost překladu do anglického jazyka, avšak prakticky v každém takovém případě se ukázalo, že na takovýchto rozhraní chybí informace a aktuality, a proto sběr dat probíhal na rozhraní v bosenském jazyce. Ač se často jednalo o webové stránky NGO v entitě RS, kde je mnohem více používán srbský jazyk včetně formálních institucí, na všech webových stránkách šlo vždy, až na výjimky, o pojmenování jazyka jako bosenština.

Vzhledem k možným nepřesnostem překladače Google při překladu z bosenštiny do češtiny, zejména kvůli méně častému používání této jazykové dvojice, byly informace zjištěné z webových stránek překládány do angličtiny. Případné úryvky v analýze jsou poté stejně volně přeloženy z angličtiny do češtiny tak, aby byl zachován jejich význam. Sběr a analýza dat je stejně jako u rozhovorů odvozena od reflexivní tematické analýzy (Braun a Clarke 2019).

Na základě definovaných témat v přepsaných rozhovorech, jsem na oficiálních stránkách hledala témata podobná. Především se jednalo o informace spojené s charakteristikou organizace jako takové. Do detailu tak byly zkoumány záložky „O nás“ (bosensky *O nama*), „Projekty“ (*Projekti*), ale také „Aktuality“ (*Aktualnosti, Vijesti* apod.). Zjištěná data, nebo informace, byly následně vypsány obdobně jako kódy a použity do tematických skupin, které byly již vytvořeny na základě kódů z rozhovorů.

Další informace a data byla sbírána na platformách sociálních sítí. Postup byl uplatňován obdobně jako u analyzování oficiálních stránek neziskových organizací. V případě sociálních sítí však proces sběru dat zahrnoval další krok, neboť mnohdy byly prvotní údaje nebo informace nalezeny prostřednictvím sdílených příspěvků a tweetů s odkazy na jiné zdroje, jako jsou články, zprávy nebo externí webové stránky (často rozhovory s členy NGO). V důsledku toho se sběr dat rozšířil nad rámec samotných platform a zahrnoval podrobné zkoumání těchto odkazovaných zdrojů.

Výhodou sběru dat z online prostředí je jejich snadná dostupnost a aktuálnost. Je však nutné si být vědom i nevýhod nebo překážek s metodou spojených. Jak bylo řečeno, většina takto získaných dat byla překládána z bosenského nebo srbského jazyka do angličtiny a dále do češtiny. Během překladu tak mohlo dojít ke zkreslení významu dat, což následně mohlo ovlivnit jejich analýzu. Vzhledem k zákonům RS, které omezují svobodu slova, například kriminalizace

hanobení (viz. kapitola 7.4), nemusí být data ze sociálních sítí (nebo externích odkazů) zcela autentická a mohou být upravená, což znamená, že nemusí plně odrážet realitu. Také je nutné zmínit, že některé oficiální stránky a jejich sociální sítě nejsou příliš aktivní nebo obsahují převážně pozvánky či reportáže z pořádaných projektů, a proto neposkytují dostatečný vhled do jejich narativů nebo postojů k společenskému dění. To je velkou nevýhodou oproti rozhovorům, které tuto možnost mají. Další nevýhodou oproti rozhovorům je možnost chybějící interní nebo kontextuální důvody stojící za určitými aktivitami či rozhodnutími organizací.

Vzhledem k dlouhým názvům různých organizací a absenci konkrétních autorů příspěvků jsou v textu citovány reference na odkazy na oficiální webové stránky a účty na sociálních sítích těchto organizací. V případě sociálních sítí, které často neměly svůj vlastní odkaz, je uvedeno datum zveřejnění. Úplný seznam těchto odkazů je možné nalézt na konci dokumentu pod referencemi.

4 Politický a etno-národní kontext Bosny a Hercegoviny

Než budou v následujících kapitolách popsány zjištěné informace z analýzy, je v této části představena Bosna a Hercegovina jako stát, její historický kontext a současný stav, včetně politického fungování a etnického rozdělení. Kapitola slouží jako kontext místa, ve kterém organizace operují, a je důležitá pro širší pohled na zkoumanou problematiku a lépe pochopit tamější fungování.

4.1 Obecná charakteristika Bosny a Hercegoviny

Bosna a Hercegovina (mezinárodně označovaná jako BiH) je stát nacházející se v Evropě na Balkánském ostrově. Jedná se o prakticky vnitrozemský stát s výjimkou cca 20 km dlouhého pobřeží v jižní části BiH okolo města Neum. Jeho rozloha činí 51 209 km² a v roce 2023 zde podle odhadů žilo 3,2 milionu obyvatel (World Bank 2024). BiH vznikla v dobách po rozpadu SSSR a Jugoslávie, konkrétně 1. března 1992 po výsledku referenda o nezávislosti (Ramet 2002), kterému předcházela snaha tehdejšího srbského prezidenta Slobodana Miloševiče o srbizaci Jugoslávie. V post-Daytonském období proběhlo pouze jedno sčítání lidu v roce 2013, které bylo doprovázeno několika překážkami ze strany politických elit. Ti se obávali, jak by výsledky sčítání mohly ovlivnit dynamiku politické moci z pohledu demografické (etnické) převahy. Samotné výsledky sčítání lidu z roku 2013 tak působí dojmem, že skutečnou demografickou situaci plně neodráží. Je velmi pravděpodobné, že se sčítání lidu stalo nástrojem politického manévrování, kdy se různé etnické skupiny snažily manipulovat s údaji právě tak, aby odrážely jejich demografickou sílu (Žíla, Čermák 2020).

Bosna a Hercegovina, jak již samotný název státu napovídá, je tvořena dvěma historickými regiony – Bosnou a Hercegovinou. Pro tuto práci je však důležitější post-Daytonská politicko-administrativní struktura státu, která zahrnuje dvě entity: Federaci Bosny a Hercegoviny (FBiH) a Republiku srbskou (RS). Zvláštní postavení má Distrikt Brčko, který je společným „majetkem“ obou entit, ale není pod jejich správou. Takovéto administrativní členění vzniklo na základě mírové Daytonské dohody. Jak je velmi dobře známo, v BiH propukl ozbrojený konflikt, a to v březnu 1992, tedy ve stejný měsíc, co se BiH osamostatnila od Jugoslávie. Problémů, které pak přetekly do války, však bylo hned několik, mezi nimi mj. vyhlášení nezávislosti Republiky srbské o pár měsíců dříve (Wagener 2023) či nacionalistické projevy tehdejších politických osobností jako již zmíněný Slobodan Milošević, Vojislav Šešelj nebo Radovan Karadžić. Boje trvaly až do podepsání zmíněné Daytonské dohody, která byla

podepsána v Paříži 14. prosince 1995 po dlouhých jednáních (Ramet 2002). Tím byla válka oficiálně ukončena.

Obě entity mají své specifické administrativní členění, politické funkce, a dokonce i etnické rozdělení. RS je jedinečný a nedělitelný ústavní a právní subjekt, který zahrnuje jednu úroveň místní samosprávy s 64 opštinami. Opštiny jsou určitým ekvivalentem českých správních obvodů obcí s rozšířenou působností, ale v trochu širším smyslu (jedna opština může zahrnovat vícero obcí). Naopak FBiH se skládá z deseti kantonů, které mají vlastní ústavní, parlamentní, vládní a soudní pravomoci, ale fungují podle zákonů FBiH jako celku (European Committee of the Regions 2024). Bosna a Hercegovina celkově jako stát má čtyři úrovně samosprávy: státní, entitní, kantonální a obecní.

Podpisem Daytonské dohody byl také mj. zřízen tzv. úřad vysokého představitele, v angličtině „the office of a high representative” (OHR). Tato mezinárodní instituce je odpovědná za dohled nad prováděním civilních aspektů mírové dohody, která ukončila válku v BiH. Vysoký představitel spolupracuje s obyvateli a institucemi BiH i s mezinárodním společenstvím s cílem zajistit, aby se BiH rozvíjela jako mírová a udržitelná demokracie a směřovala k integraci do euroatlantických institucí (Office of the high representative 2024). Navíc úřad disponuje přímo exkluzivními pravomocemi, jako například odvolat jakéhokoliv politika ze všech možných institucí, který se jakýmkoliv způsobem vyjadřuje nebo staví do rozkolu s daytonskou dohodou, nebo disponuje právem vnutit nebo přímo anulovat kterýkoliv zákon (Žíla 2018).

4.2 Politický systém Bosny a Hercegoviny

Politické fungování BiH bylo stejně jako administrativní členění ukotveno Daytonskou mírovou dohodou z roku 1995. Obecně je tento politický systém považován za jeden z nejkomplicovanějších na světě. BiH je oficiálně demokratickým státem, který jako každý takový funguje v souladu s ústavou a zákonem a zakládá si na svobodných a demokratických volbách. Avšak politický systém BiH je z hlediska kategorizace smíšeným systémem vlády, ale je svou povahou neobvyklý, protože obsahuje prvky jak prezidentského, tak parlamentního systému (Petrović 2021).

Součástí Daytonské dohody je ústava, která zavedla multietnický systém vlády s asymetrickou a složitou strukturou řízení (European Committee of the Regions 2024). Předsednictvo, které můžeme považovat za prezidentskou část systému vlády (Petrović 2021),

zaujímá funkci kolektivní hlavy státu. Skládá se ze tří členů, přičemž každý jeden z nich je reprezentantem oficiálního konstitutivního národa: Bosňák, bosenský Chorvat a bosenský Srb. Aktéři jsou voleni přímými volbami ve svých volebních obvodech na čtyři roky, avšak každých osm měsíců se v čele Předsednictva střídají (Kasum 2006). Na základě právních dokumentů a organizace politického systému lze usoudit, že ve FBiH je silnější parlamentní forma vlády, zatímco v RS jsou dominantnější prvky prezidentského systému (Petrović 2021).

Suverenitu v BiH vykonávají občané přímou volbou poslanců do různých sněmoven (do Parlamentního shromáždění BiH; Federace, Národního shromáždění Republiky Srbské; kantonálních shromáždění (ve Federaci) a do obecní zastupitelstva). Kromě toho je suverenita realizována na základě principu a paritního zastoupení jednotlivých národů, jako v případě představenstva BiH (Petrović 2021).

Nejvyšším zákonodárným orgánem je dvoukomorové Parlamentní shromáždění BiH, které se skládá ze Sněmovny reprezentantů, Predstavnicki Dom, a Sněmovny národů, Dom Naroda (Eurydice 2017, European Committee of the Regions 2024). Dolní komora, Sněmovna reprezentantů, má 42 členů, přičemž dvě třetiny jsou voleny z FBiH a jedna třetina z RS. Horní komora, Sněmovna národů, má 15 členů, přičemž každý ze tří konstitutivních národů BiH je zastoupen pěti členy. Na rozdíl od dolní komory jsou kluby v horní komoře tvořeny spíše na základě etnické než stranické příslušnosti (Kasum 2006). Jednou z nejvýznamnějších pravomocí Sněmovny národů je právo menšinového veta, které lze uplatnit, pokud většina delegátů některého z volebních národů považuje navrhovaný zákon za ohrožující jejich „životní zájmy“ konkrétní etnicity. V takových případech o zákonu s konečnou platností rozhoduje Ústavní soud BiH (Kasum 2006).

V politickém systému BiH lze rozlišit čtyři institucionální systémy (Kasum 2006). Kromě státního, která je odpovědná za záležitosti týkající se celé země a jejích občanů jako celku, a entitárního systému (dva systémy FBiH a RS), každá entita se svou vlastní vládou a zákonodárnými orgány a zabývá se regionálními záležitostmi na svých příslušných územích, sledujeme ještě distrikt Brčko, který funguje víceméně nezávisle na obou entitách a má vlastní vládu a zákonodárný orgán. Ve struktuře veřejné správy fungují ještě dvě úrovně. Ve FBiH existuje kantonální úroveň spravována kantonálními úřady, což jsou poloautonomní jednotky s vlastními vládami a zákonodárnými sbory pro řízení místních záležitostí. Samosprávy měst a obcí, jakožto nejnižší úroveň, řeší záležitosti na komunitní úrovni, jako je místní infrastruktura, vzdělávání a veřejné služby (Petrović 2021).

4.3 Politický systém Republiky srbské

Protože se tato práce zaměřuje na konkrétní entitu BiH, je nutné proniknout hlouběji do politického systému a fungování v rámci RS. Jak je znázorněno na obr. (XY), entita je distriktem Brčko rozdělaná dva subjekty. Důvodem bylo, aby bosenští Srbové neměli pod kontrolou jediné souvislé území v rámci Bosny a Hercegoviny, které by hraničilo se Srbskem (Wagener 2023).

Jak už bylo zmíněno, RS má v post-Daytnoské době vlastní politický systém s nezávislým soudnictvím. V čele entity stojí Předsednictvo v jehož čele je prezident, který je volen přímými volbami na čtyři roky. Narozdíl od FBiH má prezident v RS větší pravomoci, i když jeho role zůstává do značné míry stále symbolická (Kasum 2006). Od roku 2010 do 2018, kdy se prezidentem RS stal Milorad Dodik, byl úřad výrazně posílen, pokud jde o finanční a lidské zdroje. V důsledku toho se neformální moc v RS stala úzce svázána s Dodikovým postavením a osobností (Banović et al. 2020), což je dynamika, která i dnes nadále ovlivňuje politickou a mediální platformu.

Vláda RS je více centralizovaná než vláda FBiH, protože neexistuje vertikální politická spojitost mezi entitou a jejími obcemi (Banović a spol 2020). Naproti tomu FBiH zahrnuje další kantonální úroveň vlády (Petrović 2021). RS má dvoukomorový parlament, který se skládá z horní komory, Rada národů, a dolní komory, Národní shromáždění (European Forum 2024), přičemž dolní komora má v kontrastu s celostátním a federálním parlamentem výraznější postavení (Kasum 2006). O podřízeném postavení horní komory jasně svědčí skutečnost, že její členové jsou jmenováni členy dolní komory. Tento způsob výběru zajišťuje, že politické zastoupení v Radě národů kopíruje politické zastoupení v Národním shromáždění a zabraňuje tak výrazným rozdílům mezi oběma orgány (Kasum 2006). Rada národů se skládá z 28 delegátů s funkčním obdobím na čtyři roky a jako další instituce napříč všemi úrovněmi v BiH je rozdělena podle etnického klíče. Konkrétněji je složena z osmi Srbů, osmi Bosňáků, osmi Chorvatů a čtyř zástupců ostatních skupin.

Národní shromáždění má 83 poslanců volených na čtyřleté období, přibližně tři čtvrtiny jsou voleny ve vícemandátových volebních obvodech a jedna čtvrtina prostřednictvím kompenzačních seznamů (European Forum 2024), přičemž v ní musí být zastoupeni alespoň čtyři poslanci z jednotlivých konstitutivních národů (Kasum 2006).

Ačkoli je Sarajevo podle ústavy oficiálním hlavním městem i pro RS, de facto sídlem vlády je od roku 1998 Banja Luka (Wagener 2023). To znamená, že většina hlavních politických

institucí a administrativních funkcí sídlí v Banja Luce, spíše než v Sarajevu. Sarajevo jako takové má v BiH zvláštní postavení. Jak můžeme znovu na obr. XY vidět, město leží na rozhraní obou entit, přičemž RS má pod správou menší jihovýchodní část města označovanou jako Východní Sarajevo. Na rozdíl od Brčka, které funguje na základě Daytonské dohody autonomně, však Sarajevo nemá jedinečnou administrativní strukturu ani zvláštní statut řízení. Místo toho je integrován do širšího administrativního rámce mezi FBiH a RS.

4.4 Vymezování Republiky srbské z etno-národního pohledu

I po téměř 30 letech od ukončení ozbrojeného konfliktu v BiH sledujeme stále se rozpadající společnost a nacionalistické nálady. Žíla (2018, s. 9) se o situaci vyjadřuje: „Daytonská dohoda sice ukončila válku, nicméně nevyřešila hlavní příčinu konfliktu, kterou byly zcela protikladné postoje elit reprezentujících tři konstitutivní národy Bosny a Hercegoviny k otázce vyhlášení nezávislosti.”

V Republice srbské podle posledního sčítání lidu z roku 2013 žije okolo 1,2 milionu obyvatel z celkové populace cca 3,5 milionu (Eurydice 2023), přičemž 81,5 % populace RS tvoří bosenští Srbové (Statistika 2024). Pro o trochu aktuálnější pohled se podle odhadů v polovině roku 2023 počet obyvatel snížil na 1,1 milionu (Institute of statistics 2024). Zajímavou charakteristikou obyvatel je, že BiH má ze všech zemí druhou největší diasporu, přičemž v roce 2020 žilo 34 % jejich obyvatel v zahraničí (Buchholz 2022).

Na základě mé bakalářské práce (Žemličková 2021) byly zjištěny prvky, kterými se bosenští Srbové a RS vůči ostatním etnikům v BiH. Mezi fundamentální prvky, které jsou považovány za charakteristické, je srbský jazyk, který se od bosenštiny a chorvatštiny liší především v písmu – používají cyrilici namísto latinky (Sen 2010). Kromě písma jsou rozdíly srbštiny od bosenštiny a chorvatštiny viditelné ještě v dialektu, gramatika či mluvená podoba jako taková velký rozdíl nepředstavuje. Dalším prvkem je využívání symbolů, například vlajka, která se svým vzhledem velmi podobá vlajce srbské a jsou mnohem více vystavovány na oficiálních institucí než symboly BiH (Touquet 2012).

Velký vliv na vymezování bosenských Srbů má přirozeně především veřejné vzdělávání. Torsti (2007) ve svém článku popisuje, že každý konstitutivní národ má ve školách vlastní osnovy, přičemž nejvíce je to zřetelné u předmětu historie. Ve školách se učí osnovy toho národa, který je v dané oblasti dominantní (Swimelar 2013). Tyto vlivy nejen udržují stav rozdělené společnosti, ale zároveň etnické rozdíly prohlubuje. Aby nedocházelo k polarizaci

společnosti v celé BiH, je nutné propagovat inkluzivní iniciativy, které by pomohly ke vzájemnému smíření.

Určitou symboliku pro bosenskosrbskou identitu představuje Daytonskou dohodou vytvořená entita RS. Předtím žádné zásadnější kulturní nebo delimitační prvky entita nepředstavovala, a právě její vytvoření se určitým symbolem národa stala (Sen 2010). Jedním z delimitačních symbolů, které byly v poválečném období v RS vyobrazeny ve Zvorniku, kde byl postaven válečný památník (Ó Tuathail, Dahlman 2006). Vnitřní hranice entity byla sice ustanovená Daytonskou dohodou, avšak začala se formovat během ozbrojeného konfliktu, kdy probíhaly etnické čistky a nucená mobilizace bosenskosrbských obyvatel. Přesuny však neprobíhaly pouze během konfliktu, ale také v poválečné době, přičemž mezi jedny z největší patří velký přesun bosenskosrbských obyvatel ze Sarajeva (Žíla 2023). Důvodem bylo ustanovení Daytonské dohody, že větší část Sarajeva je pod správou FBiH. V post-daytonské BiH se území RS dále konsolidovalo s pomocí politik o přidělování pozemků, tzv. etnické inženýrství, které mělo diskriminační charakter vůči ne-srbským etnikům (Ó Tuathail, Dahlman 2006).

Bosenskosrbské politické elity také silně využívají svůj vliv v médiích. Rozhodují o tom, co se bude připomínat, zamlčovat nebo zapomínat, přičemž využívají již existující kulturní vzorce, mýty, tropy a narativy k utváření kolektivní identity (Žíla 2023). Důležitou osobností, která se na politické scéně v BiH pohybuje, je Milorad Dodik, který je v současné době prezidentem RS. Dodik, který je jedním z klíčových Putinových evropských spojenců, je známý svým tvrdým srbským nacionalismem, proruskou politikou, separatismem a rétorikou odmítající Západ. Výslovně prohlásil, že si přeje, aby se „Srbsko a Republika Srbská jednoho dne staly společným státem“, a pohrozil vyhlášením nezávislosti RS na zbytku BiH (European Forum 2024). Jeho protiústavní politika má negativní dopad i na menšiny, například v dubnu roku 2023 oznámil zákon proti LGBTQI+, aby „ochránil tradiční rodinné hodnoty“ bosenských Srbů (Kurtić 2023). Co je ovšem zásadnější, z pohledu této práce, je nový zákon o „zahraničních agentech“, který zavádí jiný právní systém pro NGO působící v RS, které jsou financovány nebo jinak podporovány zahraničními institucemi (Bećirspahić 2023). Podle navrhovaného zákona by se tyto organizace musely registrovat jako „zahraniční agenti“ a zveřejňovat podrobné finanční informace, činnosti a vazby, kromě těch, které jsou již vyžadovány zákonem (Balkan Civil Society 2023), což může značně zvýšit restriktce na NGO a omezit tak jejich působení.

5 Srovnání neziskových organizací ve výzkumu

V této kapitole jsou představeny všechny organizace a skupiny, které byly v práci zahrnuty. Nejprve jsou představeny hlavní cíle a oblasti zájmu, které jsou hodnoceny, jak se liší od dominantního vymezujícího narativu bosenskosrbských politických elit v RS. V další části je diskutováno, jako jsou jednotlivé organizace propojeny na základě spolupráce a v poslední části jsou představovány projekty těchto organizací, tedy jakým způsobem a jakými nástroji se snaží dosáhnout své stanovené vize.

5.1 Hlavní cíle a oblasti zájmu

První informací, kterou chcete u každé organizace zjistit, je její hlavní cíl, častokrát označováno jako mise. Tyto cíle byly analyzovány na základě jejich přístupu k narušování exkluzivistického narativu v RS, tzn. zda je tak přímo či nepřímo definován. Neziskové organizace zahrnuté v analýze se zaměřují na poměrně širokou škálu témat, přičemž velká část z nich bojuje za rovnoprávnost a možnost rovnocenných příležitostí pro všechny obyvatele BiH, což už v základu je inkluzivní cíl, který se vymyká etnickému vymezovacímu narativu.

V RS existují organizace, které do výše zmíněné rovnosti zahrnují posilování postavení obyvatel všech kategorií, včetně genderových, menšin, marginalizovaných skupin, etnicity, mladistvých či transgenderových osob^{[13][14]}. Deklarují, že posílení postavení všech těchto kategorií zvyšuje jejich politickou angažovanost a společenské postavení. Ne vždy je cíl definován přímo jako sociální nebo ekonomické posilování postavení, ale měkčeji jako rozšiřování povědomí o demokratických hodnotách a pluralitě^[17]. Těchto cílů chtějí dosáhnout několika způsoby, přičemž tou nejzákladnější aktivitou jsou vzdělávací programy, semináře nebo konference (více v kapitole 5.3). Je důležité zdůraznit, že cílem vzdělávacích programů zaměřených na posílení marginalizovaných skupin, zejména etnicky rozdělených, není přisuzovat vinu, ale zaměřit se na širší společenské problémy. Jak uvedl jeden z respondentů:

Náš přístup je takový, že nebudeme s mladými lidmi přímo mluvit o tom, kdo co udělal a kdo za to může. Zaměřujeme se na obecnější témata, co to znamená být občanem této země, jak se mohou stát aktivnějšími občany, jak funguje zdejší systém.

Tento výrok, a cíl NGO, je tak v opozici vůči exkluzivistickému narativu, který je v RS nastaven nejen díky médiím, ale také školním osnovám, které staví na základu „my” versus „oni” (Torsti 2007). Vize se zaměřují na ideu progresivní rovnoprávnosti všech obyvatel bez ohledu na etnickou příslušnost a tím podpořit rozvoj inkluzivní společnosti. Tyto vize jsou mnohdy

inspirovány ze západnějších přístupů, především organizace, které jsou součástí nadnárodních NGO. V tomto ohledu tak můžeme sledovat prvky post-nacionalismu, neboť cíle charakter nadnárodního sjednocování na základě především demokratických hodnot.

Ve výzkumu jsou zahrnuty feministické organizace^{[5][7][25][28][29]}, jakožto specifitější kategorie posilování sociálního postavení, a které mají obdobnou ideu inkluzivní, ale hlavně spravedlivé společnosti. Nejedná se však nutně přímo o aktivistické cíle, ale pomoc ženám napříč všemi věkovými a etnickými kategoriemi a posílit jejich (ekonomické) postavení. Respondent uvedl, že stále existuje několik případů žen pracujících v zemědělství, které pocházejí z marginalizovaných a menšinových skupin:

V zemědělství pracují ženy, které však patří k velmi marginalizovaným kategoriím, jako jsou oběti války, ženy oběti domácího násilí, rodiče postižených osob nebo osoby se zdravotním postižením. Takže se snažíme... [...] Myslím tím, že se s ekonomickým posílením postavení žen snažíme bojovat.

Jedna z feministických organizací vznikla na základě iniciativy několika žen, které se po válce vrátily do svého rodného města a chtěly v poválečné společnosti změnit způsob života. Cílem těchto neziskových organizací je vytvořit v BiH klidnou a příjemnou místní komunitu i na úrovni obcí. Další organizace se zasazují o rovnoprávnost žen pomocí zasazování se o pozitivní sociální změny prostřednictvím vzdělávacích, uměleckých, kulturních, ale také výzkumných programů^{[5][7][25]}. Zaměřují se především na práci se ženami a dívkami, šíření znalostí o ženských právech a aktivismu a posilování viditelnosti role žen a dívek ve společnosti^[5]. Podpora práva žen v tomto směru zahrnuje mj. i prevenci násilí, boj proti obchodování s lidmi, dodržování lidských práv a integraci žen do všech oblastí života, včetně ekonomického posílení postavení žen, vzdělání a politické participace.

Posílení společenského postavení určitých kategorií obyvatelstva rozhodně není jediným cílem, o kterém všechny zúčastněné organizace usilují. Těmito organizacemi představené vize směřují ke svobodné a otevřené společnosti jako takové, v níž může každý jedinec plně rozvinout svůj potenciál^[9]. V této idey představované společnosti podle NGO jsou lidé schopni kritického myšlení a tvůrčího jednání, což by mělo přispívat k celkovému zlepšení kultury života. Jsou tak zaměřeny na propagaci kulturního dědictví, nebo se pomocí kulturního vyjádření snaží poukazovat na různé sociální problémy^[30]. Ačkoliv *Genesis projekt*^[9] svou vizi a projekty ilustruje především dětem, které představují určitý základ pro budoucnost, jejich vize se může zdát až příliš idealistická vzhledem k dalším všednějším vlivům, jako jsou školy,

společenský tlak nebo politické projevy, které mají daleko větší vliv na celkový narativ. Naproti tomu *Zaboravljena djeca rata*^[30] se kromě edukace snaží o aktivní zapojení, které přináší změny (více v kapitole 5.3). Vize těchto NGO jsou i přesto inkluzivnějšího charakteru, neboť se snaží o podporu těch, kteří bývají přehlíženi.

V neposlední řadě, jak v RS, tak v Sarajevu byly založeny organizace a platformy s aktivisticko-novinářským zaměřením^{[1][2][23][24]}. Tyto platformy se zaměřují na propagaci svobodného a důvěryhodného projevu, zejména mezi mladými novináři. Jejich práce se zabývá řadou prolínajících se témat, jejichž cílem je poskytnout vyvážené, komplexní a nezávislé pohledy na různé problémy. Respondenti představili konkrétnější oblasti zájmu:

Zaměřujeme se na informování o demokratických procesech a na pomoc Bosně a Hercegovině, aby se stala demokratickou společností, transparentní společností, aby měla transparentní soudnictví, transparentní práci veřejných institucí obecně, aby široká veřejnost mohla vidět procesy a to, co se děje, zejména nyní, když jde o vstup do EU, jaké jsou procesy, jakých je těch 14 klíčových priorit, které EU pro Bosnu a Hercegovinu stanovuje, jak tyto procesy probíhají, přijímání nových zákonů a podobně.”¹

V souladu se svým aktivistickým posláním se snaží nejen upozorňovat na problémy, ale také aktivně pracovat na jejich řešení, například alespoň právní stížností a soudy^[24]. Oblast zájmů je však ještě širší o mezinárodní vliv na instituce RS (nebo celé BiH), zejména vliv Ruska a jeho rétoriky nebo vliv Číny v ekonomických činnostech. Jejich cíle jsou tak zaměřené na BiH jako celek, a ačkoliv závažnější problémy, jako například korupce, se týkají především RS, jejich vize je spojená s transparentní jednotnou společností, ve které by měl každý mít stejná práva či možnost vyjádření bez jakýchkoliv represí, což je vzhledem k návrhům nových zákonů v RS aktuální.

Ostatní neziskové organizace zahrnuté pro tento výzkum ve svém cíli odrážejí konkrétnější problémy, které se v RS (a celé BiH) dlouhodobě vyskytují. Mluvíme zde o neustále potřebě budovat mír^[22], o podpoře demokratických hodnot a lidských práv^{[12][9]}, o nabídce pomoci obětem domácího násilí^{[7][23]}, o potřebě bojovat proti korupci^[14] nebo o pomoci toulavým psům najít svůj domov^[12]. Tyto snahy společně přispívají k podpoře bezpečnější, spravedlivější a soucitnější společnosti, která je v RS nutná.

---

¹Respondent Asja, online rozhovor, 9.5.2024

Napříč všemi cíli organizací můžeme najít několik společných bodů. Jejich mise a vize mají inkluzivní charakter a neomezují se na etnickou příslušnost, ačkoliv ne vždy je tento bod přímo uveden. Problémy, kterým se NGO věnují, mnohdy odrážejí exkluzivistický narativ RS. Mluvíme zde především o posilování společenské iniciativy, aby mohla budovat rovnocenné příležitosti bez ohledu na dávné bolesti pramenící z konceptu „my” a „oni”. Účast všech členů společnosti je tím pádem velmi žádaná a propagovaná.

Cíle sahají od posílení marginalizovaných skupin přes nabídku vzdělávacích programů o demokracii, občanských právech a ekologickém povědomí až po oslavu kulturního dědictví. Mnoho organizací se ve svém úsilí zaměřuje zejména na zapojení a podporu mládeže, neboť, jak bylo na mnohých institucích řečeno, mladí lidé jsou nejdůležitější součástí společnosti a nejvhodnější kategorií obyvatel pro dosažení pozitivní společenské změny. Na základě rozhovorů a analyzování oficiálních stránek NGO se zdá, že svoji inkluzivnější vizi dodržují a nejednají v opozici proti svým cílům, tzn. že i přes svoji inkluzivní misi se ve svých aktivitách neprojevují etno-exkluzivisticky.

5.2 Geografie síťování organizací: spolupráce a partneři napříč RS a BiH

Prakticky všechny zúčastněné organizace jsou součástí nějaké sítě spolupráce. V jejich rámci mají další instituce obecně stejné cíle a stejné iniciativy. Zároveň působí na několika geografických úrovních – lokální, regionální (v rámci opštiny či mezoregionů), státní a v některých případech i na mezinárodní. Díky těmto sítím se nevládním organizacím daří navazovat různé spolupráce napříč celou RS nebo BiH a tím rozšiřovat svoji činnost ve větším měřítku než pouze v tom lokálním.

V RS působí organizace, jako například v tomto výzkumu zahrnuté *Humanity in Action Bosnia and Hercegovina*^[17], *BIRN Bosnia and Hercegovina*^[21] a *Transparency International Bosnia and Hercegovina*^[24], které jsou součástí mezinárodní sítě a které v BiH vznikly jako určité pobočky těchto mezinárodních neziskových organizací. Toto spojení jim poskytuje významnou výhodu v zajišťování financování a přístupu k široké škále odborných kontaktů na různá témata. V důsledku toho jsou jejich projekty pro bosenskou veřejnost často větší a validnější díky jejich rozsáhlým mezinárodním spojením a zdrojům.

Míra spolupráce institucí se u každé z nich liší. Některé organizace spolupracují s dalšími organizacemi v rámci regionu méně často než jiné. Jak uvedla jedna z respondentek:

Důvodem úplně není fakt, že bychom nechtěli, ale většina našich otevřených výzev k předkládání projektů je typicky regionálních nebo mezinárodních. Buď musíte mít partnery ze západního Balkánu nebo EU, v závislosti na tématu projektu. Takže pokud žádáme z Bosny [jako lokální organizace, která chce v BiH projekt zorganizovat, pozn. autorky], pak nepotřebujeme dalšího partnera z Bosny, potřebujeme partnery a odborníky z jiných zemí.¹

Kromě odlišnosti míry spolupráce se jedna z respondentek podělila také o různé typy, různé úrovně spolupráce: „Spolupracujeme s mnoha organizacemi z Bosny a Hercegoviny, spolupráce je velmi intenzivní. Řekla bych, že existují různé typy spolupráce.” Část zúčastněných institucí slouží jako platformy pro vyjádření zájmů určité komunity, například lokální komunity obětí násilných zločinů. Tato spolupráce funguje na principu zviditelnění místních (menších) sítí. Pak je tu přirozeně spolupráce s dalšími neziskovými organizacemi na specifických projektech na konkrétní téma a v některých případech jde o obecnou spolupráci ve vícero kontinuálních tématech, ale k té nedochází v tak velké míře.

Pro menší neziskové organizace, které mnohdy samy o sobě nemají větší dosah svých činností^{[3][12][25][28]}, jsou vzájemné spolupráce s ostatními neziskovými institucemi často klíčové. To obzvláště platí pro ty organizace, které by rády svůj vliv a své projekty rozšiřovaly. V tomto kontextu můžeme také říct, že se spolupráce často přetváří do podoby podpory, a to nejen z hlediska financí. Díky spolupráci s většími neziskovými organizacemi může dojít k rozšiřování působnosti a nabývání na významu^[22].

Míra podpory od donorů konkrétní organizaci záleží také na její geografické poloze. Zahraniční donoři a podporovatelé častěji přispívají institucím nacházející se ve větších městech jako je Sarajevo nebo Banja Luka, neboť větší města nabízejí širší možnosti realizace. To pravděpodobně koresponduje s vyšším počtem neziskových institucí (viz tabulka 1, s. 44). Později může být velmi zajímavé sledovat, jak se situace bude měnit v reakci na případné uzákonění zákona o „zahraničních agentech” (více v kapitole 6.3).

---

¹ Respondentka Amina, online rozhovor, 16.5.2024

Tabulka 1: Počet organizací v jednotlivých městech

Město	Počet organizací
Banja Luka	6
Sarajevo	6
Bijeljina	2
Bratunac	1
Kravica	1
Prijedor	1
Srebrenica	1

Zdroj: vlastní zpracování

Více pozornosti dostává i Srebrenica, ač počet neziskových organizací v ní působící je velmi nízký. Důvodem bude nechvalně proslulý historický význam této obce, jakožto místa, kde v období války proběhla genocida obyvatel. Ovšem z pohledu tamější společnosti je podpora naopak minimální, ba dokonce spíše nepřeje úspěch (více v kapitole 6.1).

Ačkoli mnoho organizací často patří do různých sítí, například síť sdružující feministické iniciativy Ženska Mreža (2024), úroveň jejich spolupráce bývá spíše neformální a partnerská než přísná či hierarchická. Spolupracují jako partneři, kteří sdílejí široké a zastřešující cíle, jako je zvyšování společenského povědomí a podpora vzdělávání. Jak bylo detailně popsáno v kapitole 5.1, cíle a vize bývají podobné. To znamená, že i když pracují na společných cílech, zachovávají si svou nezávislost na ostatních a fungují bez pevné koordinace, což jim umožňuje určitou flexibilitu a autonomii v jejich činnosti, nepočítáme-li institucionální překážky ze strany RS (například neudělování souhlasů ke shromáždění na veřejnosti nebo veřejná mediální diskriminace (viz kapitola 6.3)).

Značný počet organizací získává finanční podporu od mezinárodních dárců, včetně subjektů, jako je Evropská unie (EU) a Organizace spojených národů (OSN). Například *Genesis Projekt*^[9] spolupracuje přímo i s ministerstvy vzdělávání, což je pro neziskovou organizaci vzhledem k nedůvěře autorit RS velký úspěch. Zdroje financování jsou klíčové jak pro větší a známější nevládní organizace v Sarajevu nebo Banja Luce, ale přirozeně a především pro menší lokální iniciativy, neboť poskytují nezbytné finanční zdroje pro udržení činnosti a iniciativ těchto institucí.

5.3 Projekty, způsoby dosažení cílů a dosažené úspěchy

Ve vzájemné spolupráci i samostatně realizují různé organizace každoročně několik veřejných projektů. Témata těchto projektů přirozeně odpovídají hlavním cílům či misí jednotlivých institucí. Prakticky všechny oficiální webové stránky uvádějí seznam dokončených nebo probíhajících projektů. V RS jsou tyto projekty organizovány v mnoha městech, což koresponduje i se sídly zúčastněných NGO (viz. obr 1, s. 18). Avšak je zajímavé, že na jih od opštiny Srebrenica je organizováno jen velmi málo projektů, pokud vůbec nějaké. Proč tomu tak je není předmětem této práce, ale důvodem může být historie etnického čištění či dosídlení oblastí bosenskými Srby, nebo silnější vymezování místních bosenských Srbů vůči ostatním etnikům, ačkoliv je nutné vzít v potaz i slabší míru urbanizace, nepřítomnost velkých center a periferiální regionu.

5.3.1 Projekty s cílem posílení sociálního postavení a rovnosti marginalizovaných skupin

Jak už bylo řečeno dříve, velká část NGO si klade za cíl posílit postavení marginalizovaných skupin ve společnosti. *Helšinky Odbor za ljudská práva*^[13] uspořádalo již velké množství projektů a konferencí, včetně online kampaní, na podporu rovnosti, transparentnosti a spravedlnosti v různých odvětvích. V posledních projektech se zaměřují také na urgentnější problémy, jako je například problematika šíření dezinformací. Mnoho jejich projektů bylo uskutečněno ve spolupráci především s velvyslanectvím Spojených států v BiH, ale také nemalý počet s NGO sídlícími ve FBiH, jako je například *Omladinsky resurtsni centar „Tuzla“* (Helšinky odbor za ljudska prava 2023). Naproti tomu *Helšinky Parlament Banja Luka*^[14] kromě pořádání obdobných projektů v tématech podpory lidských práv, rovnosti žen a mužů a sociální spravedlnosti, poskytuje i finanční podporu různým iniciativám. Od svého založení se jim podařilo zaznamenat širokou škálu úspěchů (Helšinky Parlament Banja Luka 2024), ve které nechybí budování sítí mladistvých, rozvoj politického vedení, práva národnostních menšin (podpora registrace Svazu národnostních menšin RS a úspěšné prosazování přijetí zákona o právech příslušníků národnostních menšin v RS), větší přeshraniční spolupráce, zřízení novinářské ceny „Srđan Aleksić“ za zpravodajství o marginalizovaných skupinách, které jsou udělovány každý rok (Helšinky Parlament Banja Luka 2023). Mezi další úspěchy se řadí mj. posílení občanské společnosti. Tento výčet úspěchů je pro tuto práci nejsignifikantnější, neboť odrážejí posilování inkluzivních tendencí v exkluzivistickém prostředí.

Mnoho projektů s cílem posílit sociální postavení a posilování společnosti má edukativní charakter, který je realizován na základě různých konferencí, seminářů nebo příspěvků pro veřejnost. *Humanity in action*^[17] ve svých projektech zvolila kreativnější způsob. Namísto sezení na různých seminářích nebo prezentacích, které ovšem také pořádají, vytváří edukativní deskové hry. Respondentka jedné z NGO uvedla, že v navazujících tematických programech poté pořádají malé akční projekty, ve kterých účastníky dostanou malou finanční částku pro zrealizování jejich vlastních malých projektů k danému tématu. Výsledkem těchto menších navazujících projektů mohou být různé filmy, brožury, knihy nebo další deskové hry, či výstavy a podcasty.

Dostanou vzdělání, základ a pak nějaké dovednosti, a pak od nás dostanou nějaké malé finanční prostředky a dělají své vlastní malé projekty. Oni, víte, dělají podcasty, dělají filmy, dělají také další deskové hry nebo brožury nebo nějaké knihy nebo výstavy, různé formáty. Takže to je taková ta akční složka, kterou se s nimi snažíme dělat.¹

U institucí s misí posílení rovnoprávnosti ve společnosti ještě zůstaneme, neboť na ně můžeme navázat projekty z feminističtější založených organizací. Nejaktuálnější projekty jsou z velké části orientovány směrem k prevenci domácího násilí na základě pohlaví^{[5][7][28]}, a to zaměřením se na šíření a předávání znalostí. Jsou tak zprostředkována setkání různých organizací s cílem zlepšit sociální, ale i politické a kulturní vztahy. Projekty prosazují také právní změny^{[43][41]} s cílem podporovat a prosazovat práva žen prostřednictvím programů, které povzbuzují ženy a dívky k pozitivním krokům směřujícím k odstranění všech forem diskriminace v BiH, se zvláštním zaměřením na menšiny a marginalizované skupiny. Mj. pořádané projekty vzbuzují potřebu většího zapojování žen do procesu budování míru^{[32][43][40][44]} a politické participace^[33]. Často vychází ze zkušeností žen, které přežily různé formy násilí v BiH, a poskytuje příležitost sdílet jejich poselství o odporu, přežití, naději a míru. Iniciativ pro pomoc ženám a dětem, které se staly oběťmi domácího násilí^{[5][7][28][32]} jsou v zahrnutých NGO pevnou součástí a jsou, kromě zmíněných aktivističtější založených projektech, základním pilířem pro posílení postavení žen.

Důkazem, že jsou tyto iniciativy na podporu žen a lidských práv stále potřeba, a to nejen v RS, ale také celé BiH, je událost z roku 2022. NGO *Omladinsky centar „Kvart”*^[36] se vyjádřilo k reakci feministické sítě, že došlo k setkání ministryně zahraničí BiH, Kolegia Sněmovny reprezentantů a Sněmovny lidu Parlamentního shromáždění s íránským ministrem

---

¹ Respondentka Amina, online rozhovor, 16.5.2024

zahraničí. Došlo k tomu během šestnáctidenní celosvětové kampaně aktivismu proti genderově podmíněnému násilí. BiH navíc nepodpořila rezoluci OSN odsuzující porušování lidských práv v Íránu, a přivítání íránského ministra je vnímána jako určitá zrada vůči aktivistům za lidská práva a občanů. „Při té příležitosti jsme si s lítostí všimli, že představitelé Bosny a Hercegoviny se nestarají o dříve podepsané úmluvy a rezoluce OSN, které chrání práva žen nejen v Bosně a Hercegovině, ale i na mezinárodním poli.”^[36] Ani v případě úsilí a tlaku na změnu zákona ke zlepšení ochrany obětí domácího násilí se nedostává žádnému pokroku, což jen podtrhuje myšlenku, že politické instituce v RS tato témata nepovažují za důležité. To může také nahrávat narativu o udržování společnosti v nějaké formě strachu v autoritářském režimu.

Veškeré úsilí a práce odborníků, kteří dlouhé měsíce pracovali na zákonu, který by zlepšil ochranu obětí před domácím násilím a násilím na ženách, padlo k všeobecnému údivu veřejnosti do vody. Stále není jasné, proč Ministerstvo pro rodinu, mládež a sport nepostoupilo tento zákon, který byl v listopadu loňského roku jednomyslně přijat v Národním shromáždění Republiky srbské, do dalšího řízení.¹

Fondacija CURE^[5] má díky své dlouhé existenci mnoho projektů za sebou^[42], přičemž se snaží operovat a projekty uskutečňovat napříč celou BiH. Mj. velmi často spolupracuje se zahraničními NGO nebo s menšími regionálními organizacemi v RS, například i s *Fondacija LARA*^[7]. Ta se dokonce může „chlubit”, že jako první a jako jediná ve východní části RS zprovoznila útočiště pro oběti obchodování s lidmi či oběťmi domácího násilí^[39].

V případě malých NGO v RS, jako *Udruzenje zena Maja Kravica*^[29] nebo *Udruzenje žena Priroda*^[28], je téměř nemožné pořádat větší projekty, neboť nemají velké donory, které by mohly tyto akce financovat, ani velkou komunitu. Jak je na sociálních sítích vidět^{[28][29]}, častěji se tak prezentují v rámci malých, mnohdy lokálních akcí pro místní. Vzájemnou spoluprací však rozšiřují své působení v místních komunitách. Tyto akce nabývají různých podob, například společnou kratší turistickou s přednáškami, společné setkání na konkrétní téma s pohostinstvím apod. Události však prakticky vždy spojuje nějaká diskuze nebo osvěta o nedostatku informovanosti žen.

5.3.2 Projekty s cílem k mírové a spravedlivé společnosti

Napříč organizacemi s misí vytvářet společnost otevřenou k inovativním nápadům, jak posílit bosenskou společnost v ekonomickém i sociálním kontextu, a především k budování míru,

---

¹ Facebook příspěvek [41], Fondacija Lara, 17.6.2024

narážíme na dva způsoby k jejímu dosažení. Tím prvním je ten nejčastější a to edukativní semináře nebo konference spojené s malými nebo většími projekty nebo přímo tvorbou sítí^[22]. Právě *Mreži za izgradnju mira* patří k jedněm z hlavních podporovatelů *Helšinky Parlament Banja Luka*^[14] ke zřízení novinářské ceny „Srđan Aleksić“ za zpravodajství. *Mreži za izgradnju mira* slouží jako platforma pro zviditelnění a podpoře mnohých komunit a organizací, které souzní s jejím cílem nebo souvisejí s oblastmi veřejných politik, například bezpečnost, regionální rozvoj, ochrana a podpora lidských práv a práv menšin, rovnosti žen a mužů, obnovení důvěry mezi národy nebo zlepšení společného života v BiH^[51].

Genesis Projekt^[9] a *Zaboravljena djeca rata*^[30] však využívají také kreativnější způsoby edukace, divadlem nebo krátkými (minutovými) filmy. *Genesis Projekt*^[46] svoje programy realizují především pro děti všech kategorií, včetně dětí s nějakou formou postižení. Mezi klíčové aspekty, které chtějí dětem předat, patří podpora kritického myšlení, empatie a širší pohled na svět, přičemž probíraná témata zahrnují přijetí, nenásilí, rovnost pohlaví nebo také zdravé návyky. Využívání uměleckého vyjadřování podle *Zaboravljena djeca rata* umožňuje přiblížit se každému jednotlivci v hlubším a důvěrnějším ohledu^[61].

Pravděpodobně největší úspěch, kterému napříč organizacemi v této podkapitole došlo, se podařilo *Zaboravljena djeca rata*^[30]. Její zakladatelce, Ajna Jusić, se po vytrvalém úsilí podařilo prosadit změnu zákona o civilních obětech války ve smyslu právního uznání obětí válečných znásilnění a dětí z nich narozených (Medica Mondiale 2022). Jeden z respondentů se o Ajně také rozpovídal: „Je zářným příkladem člověka, který bojoval za svou skupinu a patří do skupiny dětí narozených z válečného znásilnění. Dost se zasadila o to, aby nyní byla tato skupina uznána a dostává... je uznána zákonem a má nyní nárok na různé druhy odškodnění, ... její úsilí opravdu zabralo.”

Nejprve zákon vzešel v platnost v distriktu Brčko a o rok později se rozšířil do FBiH. Až v letošním roce bylo první dítě narozené ze znásilnění uznán status civilní oběti, jak *Zaboravljena djeca rata*^[31] s velkým ohlasem oznámili na sociálních sítích: „S potěšením informujeme veřejnost, že Komise pro poskytování odborných stanovisek k určení statusu zvláštní kategorie civilních obětí války schválila první status dítěte narozeného v důsledku aktu válečného sexuálního násilí ve Federaci Bosny a Hercegoviny.”¹ Uznáním tohoto zákona, a především uznání statutu civilní oběti, přináší jednotlivcům přináší určitá práva, jako je

---

¹ Facebook, příspěvek, *Zaboravljena djeca rata*, 3.5.2024

přednostní zaměstnání, bydlení, bezplatná právní pomoc, zajištění příznivějších podmínek školní docházky pro děti narozené v důsledku aktů válečného sexuálního násilí atd.¹

5.3.3 Projekty na podporu ekonomické nebo společenské aktivity

Mozaik Foundation^[20] funguje obdobně jako *Mreži za izgradnju mira*^[22] jako síť a podpora dalších organizací s podobným cílem. *Mozaik Foundation* však poskytuje především finanční podporu než jako platforma pro zviditelnění. I přesto však organizuje tři projekty: programy pro mladé, programy udržitelnosti a partnerství pro budoucnost. Hlavním pojítkem všech tří programů je důraz na rozvoj technologií a inovací, které podle NGO mají transformační sílu utvářet udržitelnější, mírumilovnější a inkluzivnější svět^[49].

V otázkách sociální spravedlnosti v BiH a především v RS se vedou dlouhé debaty a *Oštra Nula*^[54] na sociální nerovnosti upozorňuje pořádáním konferencí na toto téma. Ač nejsou tak často pořádány, na svých oficiálních stránkách^[23] často zveřejňují o problematice příspěvky. Jejich snahy dosáhnout svého cíle se tak zužují do informativních příspěvků nejen na oficiálních stránkách, ale především na sociálních sítích^[62].

Naproti tomu *Omladinsky centar „Kvart“* skrze své sociální síť^[4] zve na projekty a semináře zaměřené na posílení společenských aktivit častěji. Události, často jako panelové diskuse, probíhají několikrát do roka na mnoho témat, například práva LGBTQ+ komunity, dekriminlizace RS, lidská práva, antifašismus apod. Svě činnosti ale příliš nerozšiřuje, ale zanechává je v blízkosti města Prijedor, ve kterém sídlí. Na lokální úrovni také operuje psí útulek *Green Valley Dogs*^[12], který se stará o psi ve svém blízkém okolí. Avšak o adopci pejsků má mnoho zájemců napříč celou RS, a v některých případech přijíždí zájemci ze zahraničí¹.

---

¹ Facebook, příspěvek. Green Valley Dogs, 24.6.2024

6 Překážky a problémy s chodem aktivit organizací

Při konání projektů NGO přirozeně naráží na narušování jejich aktivit různorodými překážkami, které mohou být institucionálního (administrativního), společenského nebo politického charakteru. V analýze z rozhovorů a z online příspěvků se podařilo identifikovat sociopolitické překážky, překážky ve vztahu k získávání financí či institucionální represe směřem k aktivitám NGO. Kapitola ilustruje, čemu organizace v exkluzivistickém prostředí čelí a jak se jim snaží vzdorovat.

6.1 Sociopolitické překážky fungování organizací

Zakládání lokálních skupin nebo přímo neziskových organizací bylo pár let po ukončení ozbrojeného konfliktu v RS obtížné, především v oblastech, ve kterých probíhalo etnické čištění. „Občanská společnost, organizace a hnutí, mohu-li to tak říci, začaly v Republice srbské docela pozdě. Všeobecné hnutí v Republice srbské začalo v roce 1999, což je docela pozdě, když to srovnáte s federací,” uvedl jeden z respondentů. Pokud opomene Sarajevo, nejstarší založené organizace zahrnuté v analýze je *Udružene žene*^[15] a *Helšinky Parlament Banja Luka*^[14] v roce 1996 v Banja Luce, *Fondacija „Lara”*^[7] byla založena v roce 1998 stejně jako *Udruženje žena „Maja”*^[29], ostatní NGO až po roce 2000. „Obecně pro organizaci občanské společnosti to bylo koncem 90. let – jako 5 let po válce – opravdu těžké. Bylo to dost intenzivní [psychicky náročné, pozn. autorky],” doplňuje respondentka.

Je však nutné zde zmínit, že organizací pravděpodobně vzniklo v poválečné době mnohem více, ale nedokázaly se udržet aktivní. Důvodů proč NGO vznikalo v RS méně než ve FBiH, může být hned několik. Díky Daytonské dohodě se mohli vnitřně vysídlení obyvatelé vrátit zpět do svého rodného místa bez ohledu na etnicitu. Nicméně místní obyvatelé často pohlíželi na osoby jiných etnik než bosenských Srbů jako na nepřátele, což způsobilo, že vzájemná spolupráce nebyla mnohými přijímána.

Pro svůj vlastní národ [pro bosenské Srby, pozn. autorky] jste jako nějaký další druh nepřítel, spolupracujete s nepřáteli.¹

---

¹ Respondentka Merjem, osobní rozhovor, 16.9.2022

Vzpomínám si, že naše kancelář, která tehdy byla ve staré škole, z neznámého důvodu vyhořela. Občas byla rozbitá okna, takže... Ani moje rodina se necítila zcela bezpečně. Takže bylo těžké, když jsem se vrátila.¹

Tento výrok respondentky, která se identifikuje jako bosenská Srbka, podtrhuje, jak někteří obyvatelé nesouhlasili s aktivitami na podporu „těch druhých“. Uvedený příklad se odehrál před více než 20 lety, ale s takovými postoji je možné se v RS setkat i v současné době, ač trochu jiného charakteru. Opovržení nemusí nutně pramenit z nesouhlasu se spoluprací z jiných etnik, ale ze zainteresovanosti problematických jedinců. Ve specifickém případě z lidí, u kterých se projevíly kriminální aktivity. „Lidé si na mě ukazovali s výrazem – jak můžete [dále řídit organizaci, pozn. autorky], zvláště když to byl projekt, který byl dříve zneužit kriminální osobou,“ popisuje respondentka. V tomto případě byla do fungování organizace zapletena osoba, která zpronevěřila peníze darované NGO pro sebe. Tento fakt může v místní komunitě obyvatel následně vyvolat sérii pomluv, sprádání aliancí k sabotáži až k celkovému opovržení k dané organizaci:

Takže teď jsem často předmětem internetových pomluv. Prostě píšou moje jméno jako blázen. Je to milá iniciativa [NGO, pozn. autorky] a toto místo je jako proti všemu zdravému a pěknému. [...] Dostávám od lidí spoustu rad, jako, „co děláš? Proč jim pomáháš? Lidé se prostě vzdávají. Ani bys tu neměla být, neměla by ses do toho ani plést, nepatříš sem, prostě jdi pryč.“²

Jisté opovržení místních komunit proti aktivitám NGO a neustálými sabotážemi a tlaku, aby byly aktivity ukončeny, může u iniciátorů způsobit opačnou reakci. „Prostě na mě tak tlačili, abych to vzdala, tak moc, že jsem se pravděpodobně díky tomu nevzdala. [...] Ne, nevzdám se a pak uvidíme, jaký je konec,“ ukončila respondentka svou ilustraci boje proti společenskému nesouhlasu. Právě vůle vydržet a nevzdávat se může být základem boje proti skepsi u mnohých NGO. V jednom z článků na platformě *Balkan diskurs*^[1] tuto vůli potvrzuje jeden ze zakladatelů jiné asociace ve Srebrenici: „Začali jsme nabírat další lidi a získali si důvěru různých dárců i rodičů, což pro nás bylo zpočátku jedním z nejnáročnějších aspektů. Když jsme poprvé přijeli do Srebrenice pracovat na tomto projektu, byli jsme jednou z tisíce různých iniciativ a lidé byli pochopitelně skeptičtí. Po pár letech jsme si však vybudovali důvěru, kterou považujeme za klíč k našemu úspěchu.“^[35]

---

¹ Respondentka Lejla, online rozhovor, 29.5.2024

² Respondentka Merjem, osobní rozhovor, 16.9.2022

Jedna z respondentek kladla důraz na fakt, že na počátku jejich působení trpěly všechny strany, nejen oni jako organizátoři, ale také participující nebo obecně navrátní občané: „Obě strany trpěly a měly problémy nejen v počáteční fázi našich organizací, ale obecně v tomto období.” Specifickým příkladem byl případ Bosňáků, kteří byli vyloučeni z jedné náboženské instituce jen proto, že spolupracovali s NGO.

Výzva pro Bosňáky, kteří se zúčastnili našeho projektu, což bylo našich šest Bosňáků, byli součástí s Merhametu, to je islámská organizace blízká mešitám, jestli to tak můžu říct, takže tam ty lidi vyloučili. [...] Jen proto, že spolupracují s námi.¹

V některých případech problémy vychází přímo z konkrétních aktivit. *Fondacija „Lara”*^[7], která zřídila jako první v RS dům pro oběti obchodování s lidmi, čelila proti pravděpodobnému spojení policie a veřejných služeb s odpovědnými organizacemi. „Jednali jsme proti zločineckým centrům moci a proti zavedeným postojům ve veřejnosti. Věděli jsme, že tak složitý zločin, jako je obchodování se ženami, se děje ve spojení s policií a veřejnými službami,” uvedla v rozhovoru pro zpravodajský portál jedna ze zakladatelek Radmila Žigić^[39]. Iničiátoři se tak mohli dostat do velkých osobních problémů. Přes veškeré své úsilí se jim nakonec podařilo dostat k jedincům, z řad policie či novinářů, kteří se tomuto zločinu chtěli postavit, a postupně se jim dařilo obchodování s lidmi redukovat a eliminovat^[57].

6.2 Získávání finanční podpory

6.2.1 Dopad reputace na získávání finančních zdrojů

Další výzvou, které musely organizace na konci 90. let čelit, bylo zajištění finanční podpory a partnerů. Výzva byla pravděpodobně zapříčiněna tím, že po konci ozbrojeného konfliktu se dostávalo velké finanční podpory do nejvíce poškozených měst jako Sarajevo nebo Srebrenice. Jak uvádí respondentka: „Obecné hnutí v Republice srbské začalo v roce 1999, což je ve srovnání s federací docela pozdě, takže bylo docela náročné najít dárce a sponzory organizace, protože nikdo nechtěl s našimi komunitami spolupracovat.” Navíc na přelomu 21. století NGO neměly dobrou reputaci. Jejich členové byli vnímáni jako zahraniční žoldáci a panovalo všeobecné přesvědčení, že tyto organizace byly založeny pouze za účelem získání zahraničních finančních prostředků, aniž by se skutečně věnovaly svému poslání^[57].

---

¹ Respondentka Lejla, online rozhovor, 29.5.2024

V případě založení zcela nové organizace, tedy pokud se nejedná o „pobočky“ větších neziskových organizací^{[2][17][25]}, je i v současné době přirozené se potýkat s nedostatkem financí a finančních podporovatelů. Zpočátku tak byly mnohé aktivity sponzorovány primárně z vlastních finančních prostředků, ale získali určitou podporu od přátel z jiných nevládních organizací. „Na začátku naší činnosti byla pouliční představení a debaty, které jsme si financovali sami. Ale také nás podporovali naši přátelé z jiných nevládních organizací.”^[53]

Jak už bylo dříve řečeno (kapitola 5.2), mnoho organizací je závislých na finanční podpoře od dárců ze zahraničí. Pro menší organizace dochází také k finanční podpoře od bývalých přátel z univerzit. Taková zahraniční pomoc však může také vést k závisti místních lidí, jak ve svém specifickém případě jedna z respondentek uvedla:

Takže tam byla kamarádka z Francie, která jim chtěla zavřít ústa tím, že věnovala 1000 liber, [na konkrétní aktivitu v rámci NGO, pozn. autorky]. Když to viděli, tak se zbláznili a záviděli, jakože 1000 liber, tak pojďme, víte.... Nemůže jí to být dovoleno, víte, aby ty peníze dostala.¹

Závislost na mezinárodních sítích může zvýraznit rozdíly mezi těmi, kdo mají zahraniční vazby, a těmi, kdo je nemají, a podpořit tak zášť a rozdělení, v tomto případě přímo pokusy o sabotáž NGO. Avšak neochota, pomluvy místních ještě před zjištěním, že NGO nějaké informace ze zahraničí dostává, či přímo nepotismus a korupce v této situaci velmi znepríjemňuje chod NGO a podporuje také opačnou stranu (organizátory) k tomu, aby se na rozvoji místní komunity především finančně nepodíleli.

Další respondent poukazuje na markantní prvek, že nacionalistický narativ v RS je v silné symbióze s korupcí, která je v institucích RS na denním pořádku: „Nacionalismus a korupce jsou zde v takové symbióze, v tak velké symbióze a velmi dobře spolupracují a kooperují.” V tomto případě sledujeme ukázkový příklad, že propojení nacionalismu a korupce je ukázkou instrumentální povahy a logiky nacionalismu jako takového.

6.2.2 Korupce

Neustálým problémem, který je nechvalně známý napříč institucemi, je korupce, která má několik podob. Jeden z respondentů popisuje případ jednoho města v jedné z etnicky vytištěných oblastí v opštině Bratunac (z důvodu zachování anonymity nelze město

---

¹ Respondentka Merjem, osobní rozhovor, 16.9.2022

konkretizovat) silně zasaženého ozbrojeným konfliktem, do kterého bylo zahraničními investicemi hodně vloženo, avšak nijak markantně se na jeho rozvoji investice nepodepsaly. „Nemyslím si, že mezinárodní společenství zde odvedlo skvělou práci, bylo to jen spousta peněz, které prostě zmizely,“ uvedla respondentka. Tento výrok podtrhuje přesvědčení, že finanční prostředky určené na budování míru a usmíření byly promrhány nebo zneužity. „Je to místo, které vám ukáže všechny problémy Bosny. Praní peněz, kriminálníci, stagnace, znáte to. A do všech těchto projektů jsou zapojeny i mezinárodní komunity, nejen místní,“ popisuje respondentka, která tak naznačuje, že konkrétní město, které pro uchování anonymity nelze zmínit, je odrazem bosenské společnosti jako takové, že etnická příslušnost prakticky nehraje zásadní roli a že mezinárodní intervence nedostatečně dohlédly na to, aby byly jejich investice řádně využity.

Současná autoritářská politika RS značně omezuje nejen na lokální úrovni aktivistické projekty (viz. kapitola 6.3), ale také anti-korupční aktivity, jak naznačila NGO *Transparency International*^[60]. Upozorňuje na existenci dostatečných zákonů či mechanismů, které by umožnily účinně bojovat proti korupci, ale také samotná složitá vládní struktura, která vytváří příležitosti pro koncentraci moci mezi vedoucími etnickými politickými stranami, což následně podporuje systémovou korupci.

Korupci přítomnou v zaměstnání je možné sledovat také ve spojení se strachem, jak uvedla jedna z respondentů: „Dokonce i v zaměstnání byly případy, kdy v průběhu voleb, lidé jsou v podstatě vydírání, pokud nebudete hlasovat pro mě, ztratíte práci ve společnosti, kterou držím.“ V článku na stránkách *Mreža za izgradnju mira*^[50] dokonce zveřejnily výsledek výzkumu jiné instituce, že vysoká korupce je častým důvodem mladých lidí v BiH pro hledání práce v zahraničí.

Na další formu korupce upozornila NGO *Helšinky Parlament*^[47], která uskutečnila kampaň s názvem „Sexuální vydírání je korupce. Prolomme mlčení!“. Jak NGO uvádí, jde o zaměření se na sexuální vydírání, tzv. sextortion, což je kombinace sexuálního obtěžování a korupce, tedy genderově specifická forma korupce, která jako taková není formálně a právně uznána v zákonech BiH. Místo peněz se při tomto typu korupce jako platidlo používá sexuální služba. Kampaň, či projekt, se uskutečnil v několika městech jak ve F BiH, tak i v RS, konkrétně v Sarajevu, Bijeljini, Banja Luce a Modriči, s cílem rozpoznání a lepší pochopení povahy a důsledků sexuálního vydírání jako genderově specifické formy korupce a zajištění odpovídajících ochranných opatření. Sexuální vydírání však stále není uznáno v zákonech BiH,

ačkoliv se během advokátních setkání organizátoři setkali většinou s pozitivními reakcemi a uznáním důležitosti tématu a také uznání potřeby zavedení termínu sexuální vydírání do zákonů^[52]. To utvrzuje myšlenku, že se RS staví v opozici k otázce genderové rovnosti i přes snahy aktivistů, a tím zdůrazňuje exkluzivistické prostředí.

6.3 Komplikace spojené s represí aktivit neziskových organizací

Mnoho ze zúčastněných NGO cílí své projekty na mladší věkové kategorie (viz. kapitola 5.3), avšak jejich oslovení bývá složité. „Mnoho lidí vám řekne, zejména z nevládního sektoru, že pokud pracujeme s mladými lidmi, je někdy velmi těžké oslovit lidi v Republice srbské,” uvedla respondentka. „Také je tam stále hodně mladých lidí, kteří skutečně podporují politický narativ, kteří podporují rozdělení. Tyto mladé lidi nikdy nemůžeme oslovit. Pokud tito mladí lidé uvízli ve své bublině, tomuhle věří, pokud to můžete změnit, dobře, ale šance jsou velmi malé,” doplnila. Navíc vzhledem k tomu, že většina projektů k dosažení svého cíle využívá nějakou formu vzdělávání, může to u mladých vzbuzovat ztrátu času a o přihlašování se k programům tak nemají zájem.

Prředevším mladí lidé, mnoho mladých lidí ani nemá zájem se o tyto programy ucházet. Myslí si, že je to ztráta času, protože to není práce, nedá se nic vydělat. „Proč bych měl jít ztrácet čas tím, že budu poslouchat, jak mi někdo mluví o lidských právech v této zemi?” Lidé jsou v podstatě zklamaní systémem, nevěří mu, myslí si, že se nic nemůže změnit. Takže mezi mladými lidmi panuje velká apatie.¹

Kromě větší ochoty se vzdělávat, může být na vině také represivní politika vlády RS, kdy velká část mladší populace s myšlenkami ke změnám ani nemá tolik motivace k započetí společenského aktivismu. Pravděpodobně velký podíl na ještě další snížení iniciativy mladých v RS bude mít schválený zákon o „zahraničních agentech” (Bećirspahić 2023). „Mladí lidé, kteří jsou aktivisté, kteří jdou odděleni od narativu, jsou, no... někteří lidé se velmi snaží, ale vláda v Republice srbské velmi ztěžuje občanské společnosti, aby skutečně jednala tím, že tyto nové zákony schvaluje,” popisuje jedna z respondentů. *Oštra Nula*^[53] již před několika lety avizovala, že Národní shromáždění RS připravuje řadu zákonů, které budou dále omezovat svobodu projevu prostřednictvím vágních právních ustanovení a definic, což umožní policii jednat podle zásady „nejdříve potrestat, pak dokázat, co se stalo“. Snahu o oslovení mladších ročníků se zapojit do projektů podtrhuje fakt, že sociální sítě některých NGO jsou plné

---

¹ Respondentka Amina, online rozhovor, 16.5.2024

pozváněk na různé události^{[4][21]} nebo výstupů z již ukončených událostí nebo projektů^{[8][10][11][15][16][18][19]}.

Zákon v současné době zatím nevzešel v platnost, dokonce byl návrh stažen z jednání v Národním shromáždění s vágním zdůvodněním o potřebě „harmonizace“ s evropskými normami (Kurtić 2024). Avšak vzhledem k stále velmi pro-ruskému směřování, odkud byl návrh zákona inspirován, je velmi pravděpodobné, že se návrh bude v budoucnu projednávat znovu. Navíc, ač se má, nebo měl, vztahovat pouze na RS, určitým způsobem to bude narušovat chod i NGO, které v RS nesídlí, ale jejich aktivity do entity zasahují.

Vlastně to bude docela zajímavé sledovat, protože to má vzejít v platnost v Republice srbské, ale existuje spousta organizací, například ze Sarajeva, které se nezaměřují jenom na Sarajevo nebo na Federaci Bosny a Hercegoviny, ale na celou zemi. Takže bude opravdu zajímavé sledovat, jak budou implementovat tento zákon a ustanovení ze zákona na organizace, které se zabývají Republikou srbskou, ale nesídlí v Republice srbské.¹

Tomuto zákonu však předcházela jiná, v médiích méně diskutovaná, avšak neméně důležitá zákon. Jedná se tzv. kriminalizaci pomluvy či hanobení, který byl schválen krátce před vyslovením návrhu zákona o zahraničních agentech. Tento zákon byl původně zrušen před více než 20 lety, přičemž to tehdy bylo považováno za pozitivní krok, a pomluvy se tak řešily na základě občanského práva (United Nations 2023). Rekriminalizace hanobení je tak „krokem zpět“ a má dopad zejména na svobodný a inkluzivní politický diskurs, na právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a na svobodu tisku. Za hanobení je považováno za formu komunikace, která poškozuje pověst jednotlivce nebo organizace a může mít podobu mluvených nebo psaných slov, fotografií nebo gest.

V mnoha zemích je pomluva občanskoprávním deliktem, což znamená, že jednotlivci mohou požadovat odškodnění, pokud se domnívají, že byla poškozena jejich pověst. Republika srbská však chce po vzoru Srbska hanobení kriminalizovat. To znamená, že jednotlivci mohou být za hanlivé výroky stíháni a hrozí jim pokuta nebo dokonce vězení. Trestní zákony o pomluvě se často používají k umlčení kritiků, potlačení disentu a zastrašování novinářů.^[56]

„Moudrá vláda by takový zákon nikdy nenavrhl, protože odporuje zdravému rozumu a je krokem zpět, do dávných dob strachu a temnoty,“ reaguje na návrh zákona Branko Tudorović

---

¹ Respondentka Asja, online rozhovor, 9.5.2024

z *Helšinky Comettee for Human Rights*^[58]. Případné přijetí nového zákona by úřadům umožnilo pronásledovat všechny, kdo vyjadřují kritické názory vůči oficiálním institucím a politikům. Žalobu aktivisty za pomluvu již sledovat můžeme u Besimy Borić, aktivistka za ženská práva.

Naše poslankyně Besima Borić, známá neúnavná aktivistka za práva žen v regionu, se ocitla v situaci, kdy byla zažalována za pomluvu s požadavkem na vysoké finanční odškodnění osobou podezřelou z domácího násilí, která má dva soudní zákazy přibližování se k oběti a kterou z domácího násilí obvinila jeho bývalá manželka. Besima se veřejně postavila proti jmenování takové osoby do funkce ministra ve vládě KS [Kanton Sarajeva, pozn. autorky].¹

Fondacija CURE^[28] na svém příspěvku ještě doplňuje, že je tato žaloba pro pomluvu jasným příkladem toho, jak lidé v mocenských pozicích využívají své politické, ale i ekonomické převahy k tomu, aby očerňovali nepodloženými obviněními jednotlivce a organizace, které pokládají za problematické. „Tím se nás snaží odvrátit od boje za prevenci a trestání násilí na ženách a dívkách, a to nejen v rodině, ale i všude jinde,“ ukončuje příspěvek *Fondacija Cure*.

Během svého působení se některé NGO a jejich aktivity začaly více dostávat do pozornosti médií. Po nějakém čase, i přes dodržování veškerých stanovených pravidel, začala organizátorům chodit různá obvinění z přestupků (zakázané reklamy, neoprávněné shromáždění apod.), odmítání městských úřadů vydat povolení k záboru veřejného prostranství, režimní mediální propaganda zaměřená na diskreditaci činností a podobně.^[53]

SRNA (tisková agentura Republiky srbské) publikovala článek, v němž použila části našich výroků z jiných článků a vytržené z kontextu s cílem zdiskreditovat nás jako lidi žijící v Banja Luce, označila nás za zrádce, antisrbské, propagátory sarajevského válečného příběhu atd. Také použili naši spolupráci s organizacemi z Federace Bosny a Hercegoviny jako poslední důkaz, že jsme proti Republice srbské.^[53]

Oštra Nula popisuje mnoho případů, kdy se snažili právně bránit proti represím ze strany úřadů, ale soudy byly zdlouhavé, a ne vždy úspěšné. Největším problémem, kterému NGO čelí, je získávání povolení k hromadnému shromáždění. „Pro každou naši akci na veřejném prostranství musíme vyplnit žádost o užívání veřejného prostranství a zaplatit poplatek 12 KM [bosenských marek, pozn. autorky] a zatím se nám několikrát stalo, že nám povolení nevydali, ale neposlali nám písemné vysvětlení zamítnutí žádosti,“ uvádí ve svém příspěvku^[53]. Jedna

---

¹ Facebook, příspěvek. *Fondacija CURE* [6], 20.5.2024

z respondentek tuto skutečnost potvrzuje: „V podstatě dělají vše, co je v jejich silách, aby zastavili občanskou společnost, zastavili aktivismus.”

Určitou represi je možné sledovat také v poskytování informací. Každý občan disponuje právem na získání konkrétních informací z dané instituce, protože ony samy by měly být ve svých aktivitách transparentní. „Existuje spousta kontraktů a investic z Ruska a Číny. [...] A když pracujete s Čínou, mnoho dokumentů nebo smluv nebo dat je tajných. Když jim řeknete, že musí být transparentní v tom, kolik peněz potřebují, nevím, například při stavbě elektrárny, oni, pokud jde o projekty související s Čínou, vám informaci nedají,” popisuje respondentka. „Dokonce veřejně říkají, že to je smlouva s Čínou a jejich investorem, a proto nemůžeme tyto informace zveřejnit,” doplňuje.

Navzdory všem těmto překážkám, kterým NGO v RS čelí, se jim snaží postavit a vytrvat, aby mohly stále pokračovat ve svých aktivitách a dosáhnout tak svého cíle. Mnohdy je právě vytrvalost a motivace bojovat i skrze právní cesty tím klíčovým faktorem, který by mohl exkluzivistické prostředí narušovat.

7 Politická a společenská situace z pohledu neziskových organizací

Jak už byla nastíněno v kapitole 6, činnost neziskových organizací během svého působení naráží na různorodé situace nebo postoje, které vzbuzují debaty ve společnosti, přičemž v RS mají tyto situace často politický charakter. Tato kapitola uvádí výčet několika takových událostí, ať už společenských nebo politických, a zdůrazňuje postoje, které v reakci na tyto události zaujali jednotlivci nebo celé NGO. Vnímání jednotlivců či celé NGO může napovědět, co je motivuje k dosažení svých cílů nebo jak moc si jsou přímo či nepřímo vědomi exkluzivistického narativu.

7.1 Všední situace

Určité zdůvodnění a naději pro dosažení vize jednotné inkluzivní společnosti vzbuzují situace, kdy můžeme sledovat skupiny lidí nebo rodiny, které jsou skutečně tvořené různými etnicitami. „Je tu spousta smíšených manželství, spousta rodinných příslušníků, kteří jsou různých národností, různých etnik, náboženství, takže se to nedá rozdělit. Musí být pohromadě a spolupracovat,” poznamenává respondentka. Některé organizace také započaly jako inkluzivní multi-etnický projekt spřátelených lidí s cílem pomoci v konkrétním problému.

Začalo to jako takový multietnický projekt, víte, jeden Bosňák a jeden Srb, žádný s nějakým vysokým vzděláním, ale prostě dva kluci a jeden s rodinou, která byla zabita ve Srebrenici během genocidy, a druhý, jehož otec byl zabit hned na začátku války ve Srebrenici, a jsou to takoví nejlepší přátelé, víte. [...] Je to také příběh o přežití mého přátelství s těmito lidmi, protože to byli moji přátelé a já jsem našla někoho podobně smýšlejícího, naprosto apolitického, proti zkorumpovanému systému, a oba byli jiné národnosti a naprosto nezatížení minulostí nebo politikou. Nikdy jsem neviděla, že by se pohádali, a nikdy by se to nestalo.¹

Další situace je možné pozorovat také v rámci projektů NGO, neboť velká část z nich ať už přímo či nepřímo podporuje inkluzivní narativ bosenské společnosti, ať už jde o ukončené projekty NGO^{[45][48]}, ale také edukativní semináře^{[37][38]}. Přirozeně existují také situace, kdy je možnost vidět i exkluzivistické projevy obyvatel RS v každodenních situacích.

Můžeme to vidět v terénu a v některých každodenních situacích, že společnost je rozdělená a že lidé nejsou ochotni. Já bych neřekla, že nejsou ochotni, ale je spousta lidí, kteří jsou, víte, stále v nějakém poválečném myšlení, že všichni jsou nepřátelé a my je stále musíme vnímat jako nepřátele a nejen vnímat, ale musíme jim také dát najevo, že jsou vnímáni jako nepřátelé, abychom je postavili na jejich místo.²

Dáváme podklady k tomu, aby každá strana v Bosně a Hercegovině trestala tu druhou nebo aby neustále říkala hrubé věci o jiných národnostních skupinách, protože na něco takového existuje nějaký materiál. Všichni říkají, že ostatní jsou horší, ale ve skutečnosti jsou všichni hrozní a nic nedělají [aby něco změnili, pozn. autorky].³

Společnost je etnicky rozdělená a identita národů v zemi je velmi výrazná, což potvrdili všichni respondenti. „Společnost je rozhodně rozdělená. Nikdy... po válce, nikdy jsme neviděli, jako sjednocenou Bosnu a Hercegovinu. Vždycky to... vždycky to bylo na nějaké hraně,” popisuje respondentka. Společnost je rozdělována především z pohledu institucí nebo politiků, avšak situace se nemusí přímo týkat chodu NGO. „Skutečnost, že někdo zvenčí, ze Sarajeva, z Banja Luky, přijede do našeho města a ptá se, kolik Bosňáků pracuje v obci nebo kolik je v obci Bosňáků, je frustrující,” uvedla další respondentka.

---

¹ Respondentka Merjem, osobní rozhovor, 16.9.2022

² Respondentka Asja, online rozhovor, 9.5.2024

³ Respondentka Lejla, online rozhovor, 29.5.2024

Především ve Srebrenici a v Bratunci jsou obyvatelé velmi citliví na události, které se nějakým způsobem dotýkají bosenskosrbské společnosti a událostem s nimi spojené z dob ozbrojeného konfliktu. Příkladem je nedávné schválení shromáždění OSN rezoluce o vyhlášení Dne genocidy ve Srebrenici (Stojanović 2024b). „Lidé jsou obecně rozděleni, bojí se a často manipulují, zejména v oblasti Srebrenice a Bratunce. [...] Tento region je poměrně citlivý na vše, co se děje venku,“ popisuje respondentka. Kvůli pravidelnému vzbuzování strachu politickými představiteli v médiích i tato rezoluce u obyvatel vyvolává negativní pocity o bezpečnosti.

Mám sousedku, která je muslimská Bosňáčka, a před pár dny se mě se znepokojením zeptala: „[Lejla], co se bude dít? Jak to bude dál, co se bude dít“?¹

U tamějších obyvatel, bez ohledu na etnickou příslušnost, je strach vzbuzován na základě hrozby války, neboť mnoho z nich ozbrojený konflikt z 90. let zažilo. „Měla se svými členy situaci, kdy za ní přišli Romové a řekli, že musí odtud, musí utéct, protože se bojí války a toho, co může přijít,“ doplňuje respondentka. NGO, které nemají velký rozsah svých činností (spíše pouze lokální), se tak kromě dalších projektů zároveň snaží o uklidnění těchto obyvatel a poskytování podpory.

Zmíněná rezoluce však vzbuzuje nevoli i jinde, než pouze v oblasti Srebrenice a Bratunice. „Zejména v těchto dnech, kdy se mluví o rezoluci o Srebrenici před OSN, můžeme sledovat velká shromáždění lidí v Banja Luce, kteří proti této rezoluci protestují,“ uvedla respondentka a ilustruje, že citlivost na vnější události týkající se bosenského ozbrojeného konfliktu vyvolává emoce napříč RS. Proto je vhodné působení NGO rozšiřovat po celé RS a nezůstávat pouze v jedné oblasti.

7.2 Politický vliv

Velké rozepře ve společnosti však nastávají v případě, pokud v rámci konverzace dojde na politická témata. „Lidé různé etnicity žijí normálním každodenním životem, pokud nemluvíme o politice, národnostních otázkách a pokud nebojujeme s národnostními politickými stranami,“ popisuje respondentka. V některých případech se etnická příslušnost jednotlivce může stírat, jak další respondentka opovrženě doplňuje: „Je to jedno, pokud jste muslim, můžete být příznivcem Srbů, ale musíte patřit k nějaké politické instituci, být ovce v nějakém chlévě.“

Velmi zřetelnou charakteristikou, která celou společností prostupuje, je již dříve zmíněný strach. Ten je velkou měrou produkován zejména nacionalistickými politickými stranami, které

se tak drží u moci. Tento strach je často neopodstatněný nebo vykonstruovaný, často se soustředí na hrozbu války nebo útoku, přičemž politici se staví do role ochránců.

Takže tyhle narativy jsou většinou nějaká, řekla bych imaginace jako falešný strach, falešné napětí, to je možná to nejlepší slovo, které udržuje celou společnost ve vysokém napětí z potenciální války, z potenciálních útoků, víte... To jsou prostě situace, kdy musíte být vždycky nějakým ochráncem vlastního národa a že budete bojovat za Republiku srbskou s každým na celém světě, víte, i když nikdo na Republiku srbskou neútočí a nikdo Republiku srbskou neohrožuje.¹

Lidé jsou v důsledku strachu lépe manipulováni, což jen více rozšiřuje nedorozumění a dezinformace a prohlubuje potřebu obyvatele více vzdělávat v rámci programů NGO. „Spousta dezinformací, spousta věcí, které nejsou pravdivé, nikomu nic dobrého nepřinášejí. Já jsem pravoslavná Srbka a jako pravoslavná věřím, že není dobré lhát, ale je pro mě děsivé, kolik konstrukcí může mít někdo v hlavě a jak to může ovlivnit ostatní,” uvedla respondentka.

Neustálá potřeba vzdělávacích programů však tento strach narušuje, neboť se zároveň projevuje i do ochoty účastnit se edukativních projektů v Sarajevu či FBiH, které se dotýkají témat politiky, identity a minulosti. „Existuje z jejich strany velký strach nebo váhání, zda se přihlásit a cestovat do Sarajeva a dalších částí federace, aby se zúčastnili těchto programů, které se zabývají tématy politiky, identity a minulosti,” svěčila se respondentka. NGO tak ve svých aktivitách nečelí pouze omezováním ze strany státu či opovržením ze strany společnosti, ale také strachu, který je ve společnosti vyvoláván u těch obyvatel, kteří by o projekty organizací měli zájem.

Nacionalistická rétorika v médiích není po celé roky od války viditelná ve stejné míře. Právě již několikrát zmíněná rezoluce, a jí podobné události, funguje jako katalyzátor nacionalistických tendencí, neboť se bosenští Srbové (ale také Srbové v sousedním Srbsku) cítí napadeni.

V současnosti bych řekla, že nacionalismus je možná o něco vyšší právě kvůli této rezoluci OSN o genocidě, jelikož se Srbové cítí napadeni. Najednou mají pocit, že je napadena celá skupina, že všichni jsou váleční zločinci a tvrdí, že prostě neexistuje žádná skutečná iniciativa v rozpoznání toho, co se stalo.²

---

¹ Respondent Asja, online rozhovor, 9.5.2024

² Respondentka Amina, online rozhovor, 16.5.2024

Další událostí, kdy je nacionalismus v politické sféře více diskutován, jsou přirozeně volby. Nacionalistické strany působící v BiH, jmenovitě Bosňácká strana *Stranka demokratske akcije* (Party of Democratic Action, SDA), bosenskosrbská strana, ve které působí Milorad Dodik, *Savez nezavisnih socijaldemokrata* (Alliance of Independent Social Democrats, SNSD) a chorvatská strana *Hrvatska demokratska zajednica* (Croatian Democratic Union, HDZ), mají mnoho kontaktů, které využívají k tomu, jak a co publikovat do médií.

Tři největší nacionalistické strany, vždycky říkají, že členy drží v hrsti, a „mluvčí“ mají na členy velký vliv, což znamená, že jim mohou říkat, co mají umístit do médií. Takže máte trojúhelník, svatý trojúhelník, svatou trojici, a my všichni žijeme pro ně a jejich zájmy, a oni nepracují pro zájmy lidí, ale jen pro své vlastní zájmy.¹

Jak uvedla další respondentka, během volebních kampaní otázky nacionalismu zastihují diskuse o sociálních problémech, což stále prohlubuje prakticky polarizovanou společnost. „V říjnu [2023, pozn. autorky] jsme měli volby, nikdo nenabízí žádný program s kvalitním vzděláním, zaměstnaností, nebo jak najít práci pro všechny ty lidi, co dělat, ale jen národní otázky a národní dělení,” uvedla respondentka. Protože nacionalistické politické strany, které pravidelně vyhrávají volby, žádné programy na kvalitnější život nenabízejí, musí tyto iniciativy propagovat právě NGO.

8 Syntéza a diskuze zjištěných informací

V kapitolách 5, 6 a 7 byly podrobně vypsány zjištěné informace z rozhovorů a z online textů zveřejněných na oficiálních stránkách a sociálních sítí. V této kapitole jsou informace více diskutovány ve vztahu k výzkumným otázkám a teoriím feministické geopolitiky a post-nacionalismu.

První představená výzkumná otázka: Jak se vize a cíle skupin, pokud jde o společenskou soudržnost a formování identity, podobají, či odlišují od dominantních etno-nacionalistických narativů? K této otázce se nejvíce vztahují zjištěné informace z kapitoly 5, ve které byly představeny cíle zahrnutých NGO. Většina NGO mají za cíl budovat inkluzivní společnost, ač nepřímou řečeno, s podporou lidských práv a posílení postavení marginalizovaných skupin, především žen bez ohledu na jejich etnickou příslušnost. V RS fungují organizace, které se své vzdělávací programy o národních identitách snaží koncipovat tak, aby nepřisuzovaly vinu jednomu či druhému, ale zaměřují se na širší společenské problémy. Tyto přístupy jsou

v souladu s konceptem post-nacionalismu v ohledu překračování tradičních národních hranic i identit, neboť koncepty většiny zúčastněných NGO kladou důraz na překonání etnických a národnostních rozdílů ve prospěch inkluzivního společenství z pohledu lidských práv a demokratických hodnot. Jinak řečeno, vize a mise NGO se odklání od dominantního narativu a podporují myšlenky občanské společnosti, kde jsou práva a identita obyvatel respektovány nezávisle na národní příslušnosti. Cíle proklamované na oficiálních stránkách NGO, především ty usilující o posilování postavení marginalizovaných skupin, jsou odvozeny z nespokojenosti většinového společenského chápání vymezení společnosti vůči ne-bosenským Srbům a z praktik politických činitelů, kteří toto vymezení podporují a formují. Tito politici omezují práva a svobody k potlačování inkluzivních iniciátorů, kteří tento diskurz narušují (kapitola 6.3). Je zde ovšem dobré zmínit, že ve společnosti existují také případy, které naopak vzbuzují naději, že cíle NGO nejsou nespelnitelné. Vnímání většinové společnosti a politiků očima NGO podrobněji ilustruje kapitola 7.

Cíle jsou tedy v silné opozici vůči dominantnímu etno-nacionalistickému narativu, který je formován nacionalistickými politiky skrze různé instituce (médiá, či školství). Narativ je formován na základě historických událostí, především z dob ozbrojeného konfliktu, které jsou využívány k budování strachu (kapitola 7.1). Tento diskurz tak marginalizuje skupiny, které nezapadají do dominantního etnického paradigmatu, tedy pro jiná etnika než bosenské Srby, a omezuje prostor pro inkluzivní rozvoj společnosti.

Podpora práv opomíjených skupin bosenské společnosti v RS můžeme také chápat v přístupu feministické geopolitiky, která zdůrazňuje potřebu chápat geopolitické otázky také z pohledu jednotlivců a komunit, zejména těch marginalizovaných. Snahy NGO narušovat dominantní exkluzivistické struktury a snahy o spravedlivější společnost bez ohledu na etnickou příslušnost se shodují z teorie feministické geopolitiky, která se přesně o zmíněnou dekonstrukci snaží.

Druhá výzkumná otázka: V čem spočívají překážky ze strany společnosti nebo formálních institucí, kterým organizace při pořádání projektů čelí? K této otázce se nejvíce vztahují informace zjištěné z kapitoly 6. Od ozbrojeného konfliktu se situace, kdy je překážek pro nové iniciativy méně než jindy, příliš nemění. Jak na konci 90. let, tak i v současnosti, se v RS na NGO pohlíží s podezřením, zejména v případech, kdy spolupracovaly s vícero etnickými skupinami. Opovržení se tak často projevovala sabotážemi, vandalismem či osobními výhružkami. Opovržení, které přirozeně doprovází nedůvěra, ovlivňuje a aktivity spojené s financemi. V některých případech místní považují iniciativy za „zahraniční žoldáky“, a tím mohou stěžovat zajištění potřebných zdrojů pro jejich činnost. Toto nepřátelství a nedůvěra může nepřímo pramenit z reakce na post-nacionalistické ideály, které v silné opozici vymezené společnosti, neboť NGO představují zásady solidarity a lidských práv, které mohou být v rozporu s nacionalistickými ideologiemi převládajícími v RS. Společnost je v důsledku exkluzivistickým praktikám méně ochotná přijmout post-nacionalistické ideály, které zdůrazňují překračování etnických hranic

Markantnějšími překážkami nebo komplikacemi jsou však ty političtějšího charakteru. Místní úřady používají restriktivní opatření, například obtížné získávání povolení k veřejným shromážděním, aby omezila činnost nevládních organizací. Mnohdy jsou pořádané akce po jejich ukončení doprovázeny negativním mediálním obrazem, které je líčí jako zrádcovské. Kromě omezujících opatření ze stran úřadů, hrají důležitou roli také opatření legislativní (opětovná kriminalizace hanobení či zákon o „zahraničních agentech“). Zakořeněný nacionalismus v RS spolu s politickým narativem, který oceňuje (a sám se snaží konstruovat – alespoň rétoricky) etnickou homogenitu, vnímá tyto nevládní organizace jako hrozbu pro národní suverenitu a etnickou identitu. Institucionální překážky jsou tak projevem odporu a obrany vůči cílům NGO o inkluzivní (či post-nacionalistické) společnosti v RS.

Práce nevládních organizací na podporu inkluzivních hodnot zpochybňuje narativ etnické homogenity, což z nich činí terč podezíravosti a nepřátelství. Boj proti korupci, společenské nedůvěře a vládním represím poukazuje na odolnost a odhodlání těchto NGO prosazovat lidská práva, spravedlnost a sociální soudržnost ve složitém a často nepřátelském prostředí.

9 Závěr

Hlavním cílem této práce byla snaha odhalit existenci společné vize organizací a jakou má podobu. Práce se zaměřila na otázky jednotné a inkluzivní společnosti bez ohledu na etnicitu, což je v rozporu s dominantním narativem RS, který zdůrazňuje odlišnost bosenskosrbského národa vůči jiným etnikům. Vize skupin byly analyzovány pomocí teorie feministické geopolitiky, s cílem identifikovat prvky post-nacionalismu. Následně byla zkoumána dynamika fungování, mobilizační strategie a vzájemné vazby skupin napříč RS, a také omezení a překážky, kterým tyto skupiny čelí. S pomocí výzkumných otázek a analýzy bylo zjištěno, že činnosti nevládních organizací v RS ukazuje výrazný odklon od převládajících etno-nacionalistických narativů, které v regionu dominují. Zaměření nevládních organizací na budování inkluzivní společnosti, podporu lidských práv a posílení postavení marginalizovaných skupin bez ohledu na etnicitu, ostře kontrastuje s nacionalistickým diskurzem, který udržuje etnické rozdělení v BiH. Obhajobou post-nacionalistické vize tyto organizace zpochybňují zavedený narativ, který upřednostňuje etnickou homogenitu a historické křivdy. Díky teorii feministické geopolitiky bylo odhaleno, že organizace prostřednictvím zkušeností marginalizovaných jednotlivců a komunit narušují dominantní narativ politických činitelů, avšak ne markantně. I přesto se však instituce snaží aktivity organizací omezovat a podtrhují zakořeněný odpor vůči post-nacionalistickým ideálům v RS. I ze společnosti RS organizace pociťují podezřívavost a nepřátelství vůči těmto organizacím, které se projevují společenským opovržením, finančními problémy a přímými hrozbami, odrážejí širší společenskou neochotu přijímat inkluzivní, mezietnické iniciativy.

Navzdory těmto výzvám je odhodlání těchto NGO prosazovat spravedlnost, lidská práva a sociální soudržnost důkazem jejich odolnosti. Tím tyto nevládní organizace přispívají k širšímu diskurzu o možnostech inkluzivnější a spravedlivější společnosti, zpochybňují status quo a zasazují se o budoucnost, která si cení rozmanitosti a vzájemného respektu. Avšak exkluzivistické prostředí je v RS velmi silné a elity dělají spoustu věcí proto, aby NGO omezili, například legislativními zákony.

Polostrukturované rozhovory a analýza online textů organizací přinesla specifický a partikulární obraz o fungování NGO v RS a narazila na několik témat, která dala základ pro další výzkum. Například proč se více aktivity NGO nezaměřuje na oblasti RS jižně od opštiny Srebrenice. I přesto však během výzkumu mohly být opomenuty i jiné aspekty, které by více charakterizovaly fungování organizací, ale také místních komunit, které status neziskové

organizace nemají a které v této práci zahrnuty nebyly. Například, jelikož se práce zaměřila na RS jako celek, mohla tak opomenout hlubší porozumění místního kontextu. Analýza se tématu místního specifika dotkla, když bylo v kapitole 6 představeno město, které značně opovrhuje aktivitám místní organizace. Další faktor, který není v práci podrobněji reflektován a mohl lépe analýzu doplnit, je spolupráce mezi organizacemi. Ač bylo naznačeno, že mnoho organizací spolupracuje a vzájemně se podporuje, i přes to mezi nimi mohou existovat určité neshody, například ve způsobu dosažení cíle, které následně mohou brzdit vliv na společnost.

Zdroje

Literatura

ABJI, S. (2018): Postnational acts of citizenship: how an antiborder politics is shaping feminist spaces of service provision in Toronto, Canada. *International Feminist Journal of Politics*, 20, 4, 501–523.

AGNEW, J. (2013): *The Origins of Critical Geopolitics*. In: Kuus, M.: *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*. Routledge, London.

ANDERSON, B. (1983): *Imagined Communities*. Verso, London.

BANOVAC, B., KATUNARIĆ, V., MRAKOVČIĆ, M. (2014): From War to Tolerance: Bottom-up and Top-down Approaches to (Re)Building Interethnic Ties in the Areas of the Former Yugoslavia. *Zb. Prav. Fak. Sveuc. Rij.*, 35, 2, 455–483.

BANOVIĆ, D., GAVRIĆ, S., MARIÑO, M., B. (2020): *The Political System of Bosnia and Herzegovina, Institutions – Actors – Processes*. Springer International Publishing.

BOSNIAK, L. (2001): „Denationalizing Citizenship.” In Aleinikoff, T., A., Klusmeyer, D., B.: *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 237–252.

BRAUN, V., CLARKE, V. (2019): Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11, 4, 589–597.

BRUBAKER, R. (2003): Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology*, 43, 2, 163–189.

CLARK, J. (2017): Feminist geopolitics and the Middle East: Refuge, belief, and peace. *Geography Compass*, 11, 2, 1–15.

DAVIDSON, J., BONDI, L. (2004): Spatializing affect, affecting space: an introduction. *Gender, Place and Culture* 11, 373–374.

GELLNER, E. (2006): *Nations and Nationalism*. Oxford, UK: Blackwell. 2. edice.

HABERMAS, J. (2001): *The Postnational Constellation*. Cambridge: Polity Press.

HOBBSBAWM, E. (1992): *Nations and Nationalism Since 1780*. Cambridge University Press, New York.

HOLMES, A. G. D. (2020): *Researcher Positionality – A Consideration of Its Influence and Place in Qualitative Research - A New Researcher Guide*. *Shanlax International Journal of Education*, 8, 4, 1–10.

HYNDMAN, J. (2001): *Towards feminist geopolitics*. *Canadian Geographies*, 45, 2, 210–222.

HYNDMAN, J. (2008): *Feminist Geopolitics Revisited: Body Counts in Iraq*. *The Professional Geographer*, 59, 1, 35–46.

KAYA, Z., KERANEN, O. (2010): *Constructing Identity through Symbols by Groups Demanding Self-determination: Bosnian Serbs and Iraqi Kurds*. *Ethnopolitics*, 14, 5, 505–512.

KOCH, N. (2016): *Is nationalism just for nationalist? Civic nationalism for noncitizens and celebrating National Day in Qatar and the UAE*. *Political geography*, 54, 43–53.

KOOPMAN, S. (2011): *Alter-geopolitics*. *Geoforum*, 42, 274–284.

KYMLICKA, W. (1995): *Misunderstanding Nationalism*. *Dissent*, 42, 1, 130–137.

MASSARO, V. A., WILLIAMS, J. (2013): *Feminist Geopolitics*. *Geography Compass*, 7, 8, 567–577.

MILLITZ, E., SCHURR, C. (2016): *Affective nationalism: Banalities of belonging in Azerbaijan*. *Political Geography*, 54, 54–63.

MORAN, A. (2021): *Globalisation, postnationalism and Australia*. *Journal of Sociology*, 57, 1, 128–145.

MYLONAS, H., TUDOR, M. (2021): Nationalism: What We Know and What We Still Need to Know. *Annual Review of Political Science*, 24, 109–132.

NIELSON, K. (1996): Cultural Nationalism, Neither Civic nor Ethnic. *The Philosophical Forum*, 28.

PETROVIĆ, S. (2021): The political system of Bosnia and Herzegovina and the fault lines set down in the Dayton Agreement. *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 24, 1.

RAMET, S. (2002): *Balkan Babel – The disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to fall of Milošević*. Westview Press.

ROBINSON, G, POBRIĆ, A. (2006): Nationalism and identity in post-Dayton Accords: Bosnia-Herzegovina. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 97, 3, 237–252.

ROBINSON, W. I (2011): Globalization and the sociology of Immanuel Wallerstein: A critical appraisal. *International Sociology*, 26, 6, 723–745.

ROUTLEDGE, P. (1996): Critical geography and terrains of resistance. *Political geography*, 15, 6/7, 509–531.

SEN, S. (2010): Cyrillization of Republika Srpska. *Perspectives on Global Development and Technology*, 8, 2–3, 509–530.

SHARP, J. (2009): Geography and gender: what belongs to feminist geography? Emotion, power and change. *Human Geography*, 33, 1, 74–80.

SHARP, J. (2013): Geopolitics at the margins? Reconsidering genealogies of critical geopolitics. *Political Geography*, 37, 20–29.

SHULMAN, S. (2002): Challenging the Civic/Ethnic and West/East Dichotomies in the Study of Nationalism. *Comparative Political Studies*, 35, 5, 554–585.

SMITH, A. D. (1991): *National Identity*. Penguin Books, London.

SMITH, R. J. (2016): Isolation through humanitarianism: Subaltern geopolitics of the siege on Gaza. *Antipode*, 48, 3, 750–769.

SWIMELAR, S. (2013): Education in Post-war Bosnia: The Nexus of Societal Security, Identity and Nationalism. *Ethnopolitics*, 12, 2, 161–182.

TAMIR, Y. (2019): Not So Civic: Is There a Difference Between Ethnic and Civic Nationalism? *Annual Review of Political Science*, 22, 419–434.

TISHKOV, V. A. (2000): Forget the `nation`: post-nationalist understanding of nationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 23, 4, 625–650.

TOAL, G., DAHLMAN, C. (2006): The 'West bank of the Drina': Land allocation and ethnic engineering in Republika Srpska. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31, 3, 304–322.

TOAL, G. (2021): Reflection on Criticisms of Critical Geopolitics. *Geopolítica(s). Revista de estudios sobre espacio y poder*, 12, 2, 191–206.

TORSTI, P. (2007): How to Deal with a Difficult Past? History Textbooks Supporting Enemy Images in Post-war Bosnia and Herzegovina. *Journal of Curriculum Studies*, 39, 1, 77–96.

TOUQUET, H. (2012): The Republika Srpska as a Strong Nationalizing State and the Consequences for Postethnic Activism. *Nationalities Papers*, 40, 2, 203–220.

WALLERSTEIN, I. (1974): *The Modern Worldsystem I*. Academic Press.

YACK, B. (1996): The Myth of the Civic Nation. *Critical Review*, 10, 2, 193–209.

ZANDLOVÁ, M. (2020): Rozhovor. In: Novotná, Špaček, Šťovíčková: *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha, 315–353.

ŽEMLIČKOVÁ, J. (2021): Formování a vymezení etno-národní identity bosenských Srbů vůči Bosňákům v Bosně a Hercegovině. *Bakalářská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha.

ŽÍLA, O., ČERMÁK, P. (2020): “Does Džeko Live in Bosnia and Herzegovina?”: Demographics as a Hostage of Ethno-politics in the 2013 Census. *East European Politics and Societies and Cultures*, 35, 4, 1013–1042.

ŽÍLA, O. (2023): ‘Exodus’: The Serb flight from Sarajevo, its legacy, and its role in the political memory of Republika Srpska. *Nations and Nationalism*, 29, 3, 1007–1023.

Internetové zdroje:

BALKAN CIVIL SOCIETY (2023): Why would anyone care about shrinking of civic space in BiH? <https://balkancsd.net/why-would-anyone-care-about-shrinking-of-civic-space-in-bih/> (cit. dne 22.7.2024)

BEĆIRSPAHIĆ, A. (2023): Draft Republika Srpska law restricting the right to freedom of association cannot be justified. <https://bosniaherzegovina.un.org/en/248049-draft-republika-srpska-law-restricting-right-freedom-association-cannot-be-justified> (cit. 27.5.2024)

BUCHHOLZ, K. (2022): The World’s Biggest Diasporas [Infographic]. *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/katharinabuchholz/2022/11/11/the-worlds-biggest-diasporas-infographic/> (cit. dne 26.7.2024)

EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS (2024): Bosnia and Hercegovina. <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Bosnia-Herzegovina.aspx> (cit. dne 9.7.2024)

EUROPEAN FORUM (2024): Bosnia and Herzegovina. <https://europeanforum.net/countries-list/bosnia-and-herzegovina/> (cit. dne 18.7.2024)

EURYDICE (2017): Main Executive and Legislative Bodies. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-11_en (cit. dne 11.7.2024)

EURYDICE (2023): Population: demographic situation, languages and religions. European Commission. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/bosnia-and-herzegovina/population-demographic-situation-languages-and> (cit. dne 13.7.2024)

GEORGE, T. (2022): Semi-Structured Interview | Definition, Guide & Examples. <https://www.scribbr.com/methodology/semi-structured-interview/> (cit. dne 6.7.2024)

GUEUDET, S. (2024): 'Srpska is calling you': Dodik's march to secession requires a radically reorientated European policy. <https://blogs.lse.ac.uk/crp/2024/05/01/srpska-is-calling-you-dodiks-march-to-secession-requires-a-radically-reorientated-european-policy/> (cit. dne 30.7.2024)

HELŠINKY ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA (2023): "Mladi za vladavinu prava" u organizaciji JaBiHEU i Omladinski resursni centar Tuzla. <http://helcommrs.org/index.php/novosti/304-mladi-za-vladavinu-prava-u-organizaciji-jabiheu-i-omladinski-resursni-centar-tuzla> (cit. dne 13.7.2024)

HELŠINKY PARLAMENT BANJA LUKA (2023): Ceremony of giving awards to the winners of the "Srđan Aleksić" Regional Journalist Award. Dokument dostupný na: <https://hcabl.org/en/ceremony-of-giving-awards-to-the-winners-of-the-srdan-aleksic-regional-journalist-award/> (cit. dne 13.7.2024)

HELŠINKY PARLAMENT BANJA LUKA (2024): O Nama. <https://hcabl.org/o-nama/> (cit. dne 13.7.2024)

INSTITUTE OF STATISTICS (2024): Republic of Srpska, Institute of statistics. <https://www.rzs.rs.ba> (cit. dne 13.7.2024)

KASUM, D. (2006): Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba. MUNI Journal, Masarykova univerzita. <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4182/6085> (cit. dne 11.7.2024)

KURTIC, A. (2023): With Anti-LGBT Law, Bosnia's Dodik Borrows from Orbán's Playbook. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2023/04/05/with-anti-lgbt-law-bosnias-dodik-borrows-from-orbans-playbook/> (cit. dne 19.7.2024)

KURTIĆ, A. (2024): Bosnian Serbs Shelve Russian-Style 'Foreign Agents' Bill. BalkanInsight, <https://balkaninsight.com/2024/05/29/bosnian-serbs-shelve-russian-style-foreign-agents-bill/> (cit. dne 20.7.2024)

MEDICA MONDIALE (2022): Bosnia and Herzegovina: Legal recognition of children born out of wartime rapes. <https://medicamondiale.org/en/violence-against-women/news/bosnia-and-herzegovina-legal-recognition-of-children-born-out-of-wartime-rapes> (cit. dne 15.7.2024)

OFFICE OF THE HIGH REPRESENTATIVE (2024): General information. <https://www.ohr.int/about-ohr/general-information/> (cit. dne 11.7.2024)

RADOVANOVIC, R. (2023): Separatist Bosnian Serb leader Milorad Dodik vows to tear his country apart despite US warnings. AP News, <https://apnews.com/article/bosnian-serbs-secession-threat-1072c96ce29c1f118a9b5a84bbd5ff9e> (cit. dne 30.7.2024)

SALOMAO, A. (2023): Polostrukturované rozhovory v kvalitativním výzkumu. <https://mindthegraph.com/blog/cs/polostrukturovane-rozhovory-v-kvalitativni-vyzkumu/> (cit. dne 6.7.2024)

STATISTIKA (2024): Census 2013. <http://www.statistika.ba> (cit. dne 13.7.2024)

STOJANOVIC, M. (2024a): Serbian Officials Launch Video Campaign Against UN Srebrenica Resolution. <https://balkaninsight.com/2024/05/22/serbian-officials-launch-video-campaign-against-un-srebrenica-resolution/> (cit. dne 30.5.2024)

STOJANOVIC, M. (2024b): UN Assembly Adopts Resolution Establishing Srebrenica Genocide Day. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2024/05/23/un-assembly-adopts-resolution-establishing-srebrenica-genocide-day/> (cit. dne 23.7.2024)

UNITED NATIONS (2023): Bosnia and Herzegovina: UN experts alarmed by re-criminalisation of defamation in the Republika Srpska entity.

<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/07/bosnia-and-herzegovina-un-experts-alarmed-re-criminalisation-defamation> (cit. dne 25.7.2024)

WAGENER, V. (2023): What is Republika Srpska? DW,

<https://www.dw.com/en/what-is-republika-srpska/a-64373205> (cit. dne 17.7.2024)

WORLD BANK (2024): Bosnia and Hercegovina.

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BA> (cit. dne 9.7. 2021)

ŽENSKA MREŽA (2024): O nama. <https://zenskamreza.ba/o-nama/> (cit. dne 23.7.2024)

ŽÍLA, O. (2018): Poločas rozpadu? Dvojí štěpení daytonské Bosny a Hercegoviny. Porta Balkanica, 10, 1–2, 5–20 s. <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138943> (cit. dne 13.7.2024)

Reference

Oficiální stránky a sociální sítě zahrnutých organizací

[1] BALKAN DISKURS, oficiální stránky:

<https://balkandiskurs.com> (cit. dne 8.7.2024)

[2] BIRN BOSNIA AND HERZEGOVINA, Sarajevo, oficiální stránky:

<https://birn.eu.com/network/birn-bosnia-and-herzegovina/> (cit. dne 8.7.2024)

[3] CENTAR ZA MLADE „KVART”, Prijedor, oficiální stránky:

<https://centarzamladekvartprijedor.blogspot.com> (cit. dne 11.7.2024)

[4] CENTAR ZA MLADE KVART, Prijedor, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/centarzamlade.kvart/> (cit. dne 21.7.2024)

[5] FONDACIJA CURE, Sarajevo, oficiální stránky:

<https://fondacijacure.org> (cit. dne 8.7.2024)

[6] FONDACIJA CURE, Sarajevo, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/fondacijacure> (cit. 21.7.2024)

[7] FONDACIJA „LARA” BIJELJINA, Bijeljina, oficiální stránky:

<https://www.fondacijalara.com> (cit dne. 8.7.2024)

[8] FONDACIJA „LARA“, Bijeljina, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/fondacijalarabijeljina> (cit. dne 21.7.2024)

[5] GENESIS PROJEKT, Banja Luka, oficiální stránky:

<https://genesisbl.org> (cit dne 8.7.2024)

[10] GENESIS PROJEKT, Banja Luka, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=61553497080200> (cit. dne 21.7.2024)

- [11] GENESIS PROJEKT, Banja Luka, oficiální stránka Instagram:
<https://www.instagram.com/genesisprojectbl/> (cit. dne 21.7.2024)
- [12] GREEN VALLEY DOGS, Srebrenica, oficiální stránka Facebook:
<https://www.facebook.com/greenvalleydogs> (cit. dne 8.7.2024)
- [13] HELSINŠKI ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA, Bijeljina, oficiální stránky:
<http://helcommrs.org> (cit dne 9.7.2024)
- [14] HELSINŠKI PARLAMENT GRADANA, Banja Luka, oficiální stránky:
<https://hcabl.org> (cit. dne 9.7.2024)
- [15] HELŠINKY PARLAMENT GRADANA, Banja Luka, oficiální stránka Facebook:
<https://www.facebook.com/hCaBL/> (cit. dne 21.7.2024)
- [16] HELŠINKY PARLAMENT GRADANA, Banja Luka, oficiální stránka Instagram:
<https://www.instagram.com/hca.bl/> (cit. dne 21.7.2024)
- [17] HUMANITY IN ACTION, BOSNA I HERZEGOVINA, Sarajevo, oficiální stránky:
<https://humanityinaction.org/country/bosnia-herzegovina/> (cit. dne 8.7.2024)
- [18] HUMANITY IN ACTION, Bosnia and Herzegovina, oficiální stránka Facebook:
<https://www.facebook.com/hiabih/> (cit. dne 21.7.2024)
- [19] HUMANITY IN ACTION, Bosnia and Herzegovina, oficiální stránka Instagram:
<https://www.instagram.com/hiabih/> (cit. dne 21.7.2024)
- [20] MOZAIK FONDACIJA, Banja Luka, oficiální stránky:
<https://mozaik.ba>
- [21] MREŽA ZA IZGRADNUJU MIRA, Sarajevo, oficiální stránky:
<https://www.mreza-mira.net> (cit dne 9.7.2024)
- [22] MREŽA ZA IZGRADNJU MIRA, Sarajevo, oficiální stránka Facebook:
<https://www.facebook.com/mreza.mira/> (cit. dne 21.7.2024)

[23] OŠTRA NULA, Banja Luka, oficiální stránky:

<https://ostranula.org> (cit. dne 11.7.2024)

[24] TRANSPARENCY INTERNATIONAL, Banja Luka, oficiální stránky:

<https://ti-bih.org> (cit. dne 11.7.2024)

[25] UDRUŽENE ŽENE, Banja Luka, oficiální stránky:

<https://udruzene-zene.org> (cit. dne 8.7.2024)

[26] UDRUŽENE ŽENE, Banja Luka, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/unitedwomenbl/> (cit. dne 21.7.2024)

[27] UDRUŽENE ŽENE, Banja Luka, oficiální stránka Instagram:

<https://www.instagram.com/unitedwomenbl/> (cit. dne 21.7.2024)

[28] UDRUŽENE ŽENA “PRIRODA”, Bratunac, oficiální stránky:

<https://www.uzpriroda.com> (cit. dne 11.7.2024)

[29] UDRUŽENE ŽENA “MAJA”, Kravica, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100067038259472> (cit. dne 11.7.2024)

[30] ZABORAVLJENA DJECA RATA, Sarajevo, oficiální stránky:

<https://zdr.ba> (cit. dne 11.7.2024)

[31] ZABORAVLJENA DJECA RATA, Sarajevo, oficiální stránka Facebook:

<https://www.facebook.com/zaboravljenadjecarata/> (cit. 19.7.2024)

Další zdroje dat

[32] UDRUŽENE ŽENE (2024): Inicijative. <https://udruzene-zene.org/inicijative/> (cit. dne 14.7.2024)

[33] UDRUŽENE ŽENE (2024): Institucionalna podrška. <https://udruzene-zene.org/projekti/institucionalna-podrska-trag/> (cit. dne 14.7.2024)

[34] UDRUŽENE ŽENE (2024): Unapređenje prevencije i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini. <https://udruzene-zene.org/projekti/unapredjenje-prevencije-i-borbe-protiv-rodno-zasnovanog-nasilja-u-bosni-i-hercegovini/#> (cit. dne 14.7.2024)

[35] BAKIJA, M. (2024): House of Good Tones: A Place for Learning, Gathering, and Positive Change. Balkan diskurs, <https://balkandiskurs.com/en/2024/02/16/house-of-good-tones-a-place-for-learning-gathering-and-positive-change/> (cit. dne. 19.7.2024)

[36] CENTAR ZA MLADE "KVART" (2022): Saopštenje Ženske mreže BiH. <https://zamisli.ba/6339-2/> (cit. dne 23.7.2024)

[37] CENTAR ZA MLADE "KVART" (2024): Facebook doprinos. <https://www.facebook.com/centarzamlade.kvart/posts/pfbid02wpPfcvxch1THZ1gc8cn7R42YniweNztcTmfRixbyN2PqhketWUgk2A8AZ9RbXkkyl> (cit. dne 21.7.2024)

[38] FONDACIJA "LARA" (2023): Održana konferencija „Izazovi, dobre prakse i unapređenje rada Sigurnih kuća i specijalizovanih usluga podrške za žrtve rodno zasnovanog nasilja u BiH”. <https://www.fondacijalara.com/aktuelnosti/vijesti/237-odrzana-konferencija-izazovi-dobre-prakse-i-unapredjenje-rada-sigurnih-kuca-i-specijalizovanih-usluga-podrske-za-zrtve-rodno-zasnovanog-nasilja-u-bih> (cit. dne 21.7.2024)

[39] FONDACIJA “LARA” BIEJLJINA (2024): Sigurna kuća. <https://www.fondacijalara.com/sigurna-kuca> (cit. dne 14.7.2024)

[40] FONDACIJA „LARA” BIEJLJINA (2024): „Ženski karavan za pravdu i pomirenje“ Korak ka inkluzivnom, međugeneracijskom i rodno-odgovornom procesu izgradnje mira u Bosni i Hercegovini. <https://www.fondacijalara.com/kampanje/zenski-karavan-za-pravdu-i-pomirenje/258-zenski-karavan-za-pravdu-i-pomirenje-korak-ka-inkluzivnom-medugeneracijskom-i-rodno-odgovornom-procesu-izgradnje-mira-u-bosni-i-hercegovini> (cit. dne 14.7.2024)

[41] FONDACIJA “LARA” BIEJLJINA (2024): Prekinimo ćutanje - unaprijeđenje odgovora na seksualno nasilje prema ženama. <https://www.fondacijalara.com/kampanje/prekinimo-cutanje-unaprijedjenje-odgovora-na-seksualno-nasilje-prema-zenama> (cit. dne 14.7.2024)

[42] FONDACIJA CURE (2024): Projekti. <https://fondacijacure.org/projekti/> (cit. dne 14.7.2024)

[43] FONDACIJA CURE (2024): Zagovaranje za ženska prava. <https://fondacijacure.org/project/zagovaranje-za-zenska-prava-2/> (cit. dne 14.7.2024)

[44] FONDACIJA CURE (2024): Žene i izgradnja mira u Bosni i Hercegovini. <https://fondacijacure.org/project/zene-i-izgradnja-mira-u-bosni-i-hercegovini/> (cit. dne 14.7.2024)

[45] GENESIS PROJEKT (2024): Genesis Project pokrenuo je projekat „Zajednički upravljane srednje škole” <https://genesisbl.org/genesis-project-iz-pokrenuo-je-projekat-zajednicki-upravljane-srednje-skole/> (cit. dne 21.7.2024)

[46] GENESIS PROJEKT (2024): Naš uticaj. <https://genesisbl.org/nas-uticaj/> (cit. dne 15.7.2024)

[47] HELŠINKY PARLAMENT (2024): Kampanja "Seksualna iznuda je korupcija. Prekinimo ćutanje!" <https://hcabl.org/kampanja-seksualna-iznuda-je-korupcija-prekinimo-cutanje/> (cit. dne 24.7.2024)

[48] HUMANITY IN ACTION (2024): Facebook post. <https://www.facebook.com/hiabih/posts/pfbid0wUWuRGVoAAoSG8q1fcrHPuck3B4wg1qCLf1d9R1Hn7HaQELp83XmtLfTEV4EZw2Rl> (cit. dne 21.7.2024)

[49] MOZAIK FOUNDATION (2024): Program održivosti. <https://mozaik.ba/programi-odrzivosti/#tech4impact> (cit. dne 15.7.2024)

[50] MREŽA ZA IZGRADNJU MIRA (2024): #Reci Ne korupciji: Koliko nas i kako košta korupcija u BiH. <https://www.mreza-mira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/reci-ne-korupciji-koliko-nas-i-kako-kosta-korupcija-u-bih/> (cit. dne. 24.7.2024)

[51] MREŽA ZA IZGRADNJU MIRA (2024): O Mreži za izgradnju mira. <https://www.mreza-mira.net/o-nama/> (cit. dne 14.7.2024)

[52] MREŽA ZA IZGRADNJU MIRA (2024): Završena kampanja “Seksualna iznuda je korupcija. Prekinimo ćutanje!” <https://www.mreza-mira.net/vijesti/clanci/završena-kampanja-seksualna-iznuda-je-korupcija-prekinimo-cutanje/> (cit. dne 24.7.2024)

- [53] OŠTRA NULA (2024): Dražana Lepir: Javni prostor pripada nama!
<https://ostranula.org/drazana-lepir-javni-prostor-pripada-nama/> (cit. dne 19.7.2024)
- [54] OŠTRA NULA (2024): Socijalna pravda. <https://ostranula.org/category/socijalna-pravda/> (cit. dne 15.7.2024)
- [55] OŠTRA NULA (2024): Vršnjačko nasilje. <https://vrsnjackonasilje.ostranula.org> (cit. dne 14.7.2024)
- [56] ŠEGO, M. (2023): Kriminalizacija klevete je volja vladajuće strukture izdignuta na nivo zákona.
<https://zamisli.ba/kriminalizacija-klevete-je-volja-vladajuce-strukture-izdignuta-na-nivo-zakona/> (cit. dne 25.7.2024)
- [57] ŠUNJIĆ, V. (2024): Radmila Žigić, Fondacija „Lara“: „Kod nas se mirovni rad uopšte ne vrednuje i pomirenje nije društveno stanje kojem se teži. Buka,
<https://6yka.com/intervju/radmila-zigic-iz-fondacije-lara-za-buku-kod-nas-se-mirovni-rad-uopste-ne-vrednuje-i-pomirenje-nije-drustveno-stanje-kojem-se-tezi> (cit. dne 19.7.2024)
- [58] ŠUŠNJAR, A. (2023): Kriminalizacija klevete u RS je korak unazad, u davna vremena straha i mraka. <https://inforadar.ba/intervju-branko-todorovic-kriminalizacija-klevete-u-rs-je-korak-unazad-u-davna-vremena-straha-i-mraka/> (cit. dne 25.7.2024)
- [59] TOPEER, TOLERANCIJOM PROTI ROZLIČITOSTI (2024): Savjet Mjesnih Zajednica.
<https://www.topeer20.topeer.ba/projekti/projekat-savjet-mjesnih-zajednica/> (cit. dne 14.7.2024)
- [60] TRANSPARENCY INTERNATIONAL (2024): CPI 2023 For Eastern Erupe & Central Asia: Autocracy & Weak Justice Systéms Enabling Widespread Corruption.
<https://www.transparency.org/en/news/cpi-2023-eastern-europe-central-asia-autocracy-weak-justice-systems-widespread-enabling-corruption> (cit. dne 24.7.2024)
- [61] ZABORAVLJENA DJECA RATA (2024): Zaboravljena djeca rata.
<https://zdr.ba/umjetnicki-program-2/> (cit. dne 15.7.2024)
- [62] OŠTRA NULA, Banja Luka, oficiální stránka Facebook:
<https://www.facebook.com/Ostra0> (cit. 30.7.2024)

Příloha 1: Tematické skupiny kódů, zdroj: vlastní zpracování

tematická skupina	kódy
Organizace	Cíle Důvod vzniku Etnická inkluze Nástroje Oblast zájmu Podpora Problémy s chodem Propagace Řešení Sítě Úspěch Vzdělání Vznik
Překážky	Dezinformace Extrémismus Exkluze Korupce Kriminalita Město Opovržení Paměť Podpora Problémy s chodem Sabotáž
Společnost	Bosňáci Dezinformace Exkluze Extrémismus Chorvaté Inkluze Korupce Kriminalita Město Odras společnosti Paměť Sjednocování Společnost Srbové Zármutek
Politika	Criminal Dezinformace Extrémismus Inkluze Korupce Odras společnosti Společnost Strach

Příloha 2: Seznam respondentek účastnících se rozhovorů, vlastní zpracování

Jméno	Forma pohovoru	Datum
Merjem	Osobní	16.09.2022
Asja	Online	09.05.2024
Amina	Online	16.05.2024
Lejla	Online	29.05.2024